

SAMORZADOWY OSRODEK DOSKONALENIA I DORADZTWA – SODiD
w Zielonej Górze

Kurs kwalifikacyjny dla oświatowej kadry kierowniczej

***INTEGRACJA DZIECI NIEPEŁNOSPRAWNYCH ZE SPRAWNYMI NA
PRZYKŁADZIE PRZEDSZKOLI
PROWADZONYCH PRZEZ SIOSTRY ŚW. ELŻBIETY
W ZIELONEJ GÓRZE***

Praca dyplomowa

mgr Ewa Nowakowska

Zielona Góra 2015

WSTĘP

Do podjęcia tematu o integracji dzieci niepełnosprawnych ze sprawnymi w przedszkolach prowadzonych przez Siostry św. Elżbiety w Zielonej Górze skłoniło mnie zainteresowanie funkcjonowaniem osób niepełnosprawnych wśród swoich rówieśników.

Zadałam sobie pytanie, czy przebywanie dzieci niepełnosprawnych od najmłodszych lat wśród sprawnych rówieśników ma wpływ na ich rozwój i dalsze funkcjonowanie. Zastanawiałam się dlaczego siostry podjęły decyzję o utworzeniu przedszkola ogólnodostępnego z oddziałami integracyjnymi, ale nadal zostawiły przedszkole specjalne.

Praca niniejsza składa się z trzech rozdziałów. W pierwszym rozdziale dokonam prezentacji placówek, przedstawię środowisko lokalne, położenie i bazę dydaktyczną. Następnie dokonam prezentacji wychowanków przedszkoli i personelu oraz współpracy z rodzicami i instytucjami, organem prowadzącym i nadzoru pedagogicznego. Dokonam analizy mocnych i słabych stron placówki oraz zagrożeń i szans.

W drugim rozdziale przedstawię metodologiczne podstawy pracy, analizę badania dokumentów, które dotyczą bezpośrednio pracy z dzieckiem. Zaprezentuję wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród rodziców, które mają posłużyć w ciągłym dostosowywaniu pracy przedszkola do potrzeb dziecka i oczekiwań rodziców. Dokonam także analizy metod pracy z dziećmi niepełnosprawnymi i sprawnymi w obu przedszkolach.

W trzecim rozdziale przyjrę się jak wygląda proces integracji w życiu codziennym przedszkoli. Prześledzę jak wyglądała integracja dzieci niepełnosprawnych w przedszkolu specjalnym i zastanowię się czy warto było tworzyć nowe przedszkole ogólnodostępne oraz w jakim stopniu dzieci są włączane we wspólne zajęcia, jakie są szanse i zagrożenia płynące z integracji oraz jak przebiega wspomaganie rozwoju dzieci przez stosowanie wybranych metod.

SPIS TREŚCI

Wstęp	3
Rozdział I. Prezentacja przedszkoli Sióstr św. Elżbiety	4
1.1 Środowisko społeczne i położenie placówek	4
1.2 Baza dydaktyczna	5
1.3 Wychowankowie i rekrutacja do placówek	6
1.4 Nauczyciele i opiekunowie	7
1.5 Współpraca z rodzicami, instytucjami i lokalnym środowiskiem organem prowadzącym, nadzorującym i samorządem terytorialnym	7
1.6 Analiza kompleksowa placówki (silne i słabe strony, szanse i zagrożenia)	9
Rozdział II. Podstawy metodologiczne pracy oraz analiza badań ankietowych i metod pracy z dziećmi niepełnosprawnymi i sprawnymi wspomagające rozwój i kształtowanie postaw integracji	11
2.1 Metodologiczne podstawy pracy	11
2.2 Analiza dokumentacji prowadzonej w przedszkolu dotycząca bezpośrednio pracy z dzieckiem	12
2.3 zestawienie wyników badań ankietowych	14
2.4 Analiza metod pracy z dziećmi niepełnosprawnymi i sprawnymi	20
Rozdział III integracja dzieci niepełnosprawnych ze sprawnymi szansą na rozwój i kształtowanie postaw	27
3.1 Integracja dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi ze zdrowymi w specjalnym przedszkolu	27
3.2 Katolickie przedszkole ogólnodostępne odpowiedzią na zapotrzebowanie środowiska lokalnego	29
3.3 Mocne stron i szanse oraz słabe strony i zagrożenia w integracji dzieci niepełnosprawnych ze sprawnymi rówieśnikami	31
3.4 Wspomaganie rozwoju dzieci poprzez stosowanie dobranych metod pracy	34
Zakończenie	38
Załączniki	39
Spis tabel	40

SPIS TABEL

- Tabela nr 1** Czy dzieci w przedszkolu czują się bezpiecznie?
- Tabela nr 2** Czy dzieci chętnie chodzą do przedszkola?
- Tabela nr 3** Czy akceptuje Pan(i) zasady wychowawcze obowiązujące w przedszkolu?
- Tabela nr 4** Czy dzieci mają dobry kontakt z wychowawczynią?
- Tabela nr 5** Czy przedszkole uwrażliwia wychowanków na potrzeby innych dzieci?
Jeśli tak to w jaki sposób?
- Tabela nr 6** Czy przedszkole rozwija samodzielność dzieci? Jeśli tak to w jaki sposób?
- Tabela nr 7** Czy dzieci zdobywają w przedszkolu umiejętność pracy w grupie?
- Tabela nr 8** Czy zna Pan(i) program terapii indywidualnej dziecka?
- Tabela nr 9** Czy jest Pan(i) zadowolona z przedszkola swojego dziecka?
- Tabela nr 10** Czy jest Pan(i) zadowolona ze współpracy z przedszkolem swojego dziecka?
- Tabela nr 11** Czy jest Pan/ Pani zadowolona/zadowolony z naszego przedszkola?
- Tabela nr 12** Czy Pana/Pani dziecko chętnie chodzi do przedszkola?
- Tabela nr 13** Czy Pana/Pani dziecko ma dobry kontakt z wychowawczynią?
- Tabela nr 14** Czy Pana/Pani zdaniem przedszkole sprzyja wszechstronnemu rozwojowi dziecka?
- Tabela nr 15** Czy otrzymuje Pan/Pani informację o postępach i trudnościach dziecka?
- Tabela nr 16** Czy zgadza się Pan/Pani z wartościami promowanymi przez przedszkole, do którego uczęszcza dziecko?
- Tabela nr 17** Czy bierze Pan/Pani udział w życiu przedszkola?
- Tabela nr 18** Czy jest Pan/Pani zadowolony/zadowolona, że dziecko uczęszcza do grupy, w której są dzieci niepełnosprawne?

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

1. Zał. Nr 1 Kwestionariusz ankiety Przedszkole mojego dziecka
2. Zał. Nr 2 Kwestionariusz ankiety

ROZDZIAŁ I

PREZENTACJA PRZEDSZKOLI SIÓSTR ŚW. ELŻBIETY

Siostry Elżbietanki, które przybyły do Zielonej Góry ponad 130 lat temu od początku wychodziły naprzeciw potrzebom lokalnego środowiska. Najpierw niosły pomoc osobom chorym, starym, biednym, a od 1910 roku także dzieciom. Siostry prowadziły przedszkole do 30 czerwca 1962 roku. Wtedy zostało ono zabrane przez ówczesne władze państwowe.

Po odzyskaniu budynku w 1992 roku i przeprowadzonym generalnym remoncie siostry powróciły do pracy z osobami chorymi i dziećmi. W roku 1995 powstał Ośrodek Rehabilitacyjno – Wychowawczy dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej Ruchowo. Ośrodek pełnił rolę internatu do którego zgłaszała się młodzież niepełnosprawna z całej Polski. Jednakże zapotrzebowanie środowiska lokalnego nie było zaspokojone. Rodzice, którzy korzystali z rehabilitacji dla swoich dzieci zgłaszali potrzebę objęcia opieką przedszkolną ich małych pociech.

Siostry w 2001 roku zdecydowały się utworzyć specjalne przedszkole dla dzieci niepełnosprawnych w budynku, który był bez barier architektonicznych, a 10 lat później otworzyły przedszkole ogólnodostępne, które było także odpowiedzią na potrzeby środowiska i władz miasta.

1.1 Środowisko społeczne i położenie placówek

Przedszkole specjalne i przedszkole ogólnodostępne znajdują się w jednym budynku na różnych kondygnacjach. Są prowadzone jako dwa oddzielne podmioty. Jak wynika z obserwacji prowadzenie dwóch oddzielnych placówek ma wiele pozytywnych stron. Dzieci sprawne i niepełnosprawne są na co dzień blisko siebie, bawią się razem i uczą na miarę swoich możliwości, a jednocześnie rodzice obu grup dzieci są usatysfakcjonowani. Dzieci nie odczuwają podziału administracyjnego, a jedynie jak w każdym przedszkolu podział na grupy.

Do przedszkoli uczęszczają dzieci z miasta i gminy Zielona Góra. Miasto liczy ok. 112 tys. ludności, położone w pobliżu granicy polsko – niemieckiej. Wielu mieszkańców miasta i gminy pracuje za granicą. Wśród ludności łatwo zaobserwować można duże różnice w statusie ekonomicznym, które są m.in. wynikiem wysokiej stopy bezrobocia.

Budynek sióstr elżbietanek położony jest w centrum miasta, w sąsiedztwie biblioteki, filharmonii i starego rynku. Budynek ów od dawna nazywany jest „Elżbietanki”

W trzypiętrowym domu, na pierwszym i trzecim piętrze mieszczą się pomieszczenia przedszkoli. Budynek przystosowany jest do potrzeb osób niepełnosprawnych, posiada własny parking, wygodny podjazd do budynku. Wnętrze budynku jest wyposażone w windę. Na parterze znajduje się nowoczesnie wyposażony zakład rehabilitacji, w której dzieci korzystają z zabiegów. Rehabilitantki jeden raz w tygodniu prowadzą zajęcia sportowe i korekcyjne wad postawy z dziećmi sprawnymi.

1. 2 Baza dydaktyczna

Dzieci w placówkach korzystają z bardzo dobrze wyposażonej bazy dydaktycznej na którą składają się sale dydaktyczne, sale terapeutyczne, sala zabaw i pracownie terapeutyczne dostosowane do potrzeb dzieci. Bardzo dobre warunki lokalowe, specjalnie dobrane są pod kątem rozwoju emocjonalnego i fizycznego dzieci.

Szczególną uwagę przywiązuje się do estetyki, wyglądu i wyposażenia pomieszczeń przedszkolnych. W przedszkolu znajdują się między innymi kąci tematyczne wyposażone w odpowiednie pomoce i materiały dydaktyczne, do których dzieci mają nieograniczony dostęp. Dzięki temu dzieci mogą eksperymentować, badać i poznawać otaczający świat według własnych potrzeb i zainteresowań.

Sale wyposażone są w bezpieczne zabawki. Całe wyposażenie podlega regularnym przeglądom pod kątem dalszego bezpiecznego użytkowania. Zabawki są zaprojektowane i wykonane z bardzo dobrych materiałów.

1. 3 Wychowankowie i rekrutacja do placówki

Do przedszkola przyjmowane są dzieci od 3 roku życia do rozpoczęcia nauki szkolnej. W wyjątkowych przypadkach przyjmowane są dzieci o 2,5 roku życia.

W bieżącym roku szkolnym do przedszkola dla specjalnego uczęszcza 21 wychowanków z różnymi niepełnosprawnościami. Wszystkie z nich przebywają w placówce powyżej 5 godzin.

Z orzeczeniem o jednej niepełnosprawności jest 15 dzieci w tym z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym trójce, z niepełnosprawności ruchową i

afazją pięcioro i sześcioro z autyzmem. Czwooro dzieci z niepełnosprawnością ruchową potrzebuje przy każdej czynności pomocy osoby dorosłej.

Z więcej niż jedną niepełnosprawnością jest 6 dzieci. Są to dzieci niewidome, słabowidzące, słabosłyszące, z niepełnosprawnością intelektualną i autyzmem.

Dzieci niepełnosprawne należą do grupy „Kubusie Puchatki”. Dwoje dzieci z autyzmem, które do przedszkola specjalnego uczęszczają już ponad dwa lata i jedno niepełnosprawne ruchowo są włączone do grupy dzieci sprawnych. Z początkiem roku szkolnego uczestniczyły tylko w niektórych zajęciach, a od stycznia już we wszystkich.

Praca w przedszkolu dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wymaga od nauczyciela ogromnej wiedzy, umiejętności pracy z indywidualnym przypadkiem oraz pracy z rodzicami, którzy często proszą o fachowe porady. Status ekonomiczny rodzin z których pochodzą dzieci jest bardzo zróżnicowany.

Przedszkole ogólnodostępne liczy 46 dzieci. Przedszkolaki podzielone są na 2 grupy według wieku: „Małeństwa” 3-4 lata i „Tygryski” 5-6 lat

Rekrutacja dzieci do przedszkola jest ściśle określona i różni się w każdym z nich.

W przedszkolu specjalnym informacja o naborze jest wywieszana w kwietniu, na tablicy informacyjnej przedszkola oraz w zakładzie rehabilitacyjnym, z którego usług korzystają bardzo licznie pacjenci z terenu miasta i gminy. Jeżeli zachodzi taka potrzeba ogłoszenie umieszczane jest również na stornie internetowej placówki.

W ogłoszeniu o naborze przedstawione są warunki, jakie muszą być spełnione, aby ubiegać się o pobyt w placówce. Rodzic dziecka niepełnosprawnego razem z kartą zgłoszenia zobowiązany jest dostarczyć orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej. Na tej podstawie rozpatrywany jest wniosek o przyjęcie dziecka. Siostra dyrektor powołuje w maju komisję, w skład której wchodzi jeden z rodziców dzieci uczęszczających do przedszkola i nauczycielka oraz pedagog specjalny. Lista dzieci przyjętych do placówki w nowym roku szkolnym jest wywieszana na tablicy ogłoszeń. Jeżeli zaistnieje potrzeba przyjęcia dziecka w trwającym roku szkolnym to jest ono przyjmowane w miarę wolnych miejsc.

W przedszkolu ogólnodostępnym rekrutacja dzieci odbywa się na takich samych zasadach jak do przedszkoli miejskich. Placówka jest włączona w elektroniczny system naboru. Rodzic może zgłosić dziecko przez internet lub osobiście w placówce. Każda karta zgłoszeniowa jest wprowadzana na platformę, dzięki czemu w mieście dziecko nie może być zgłoszone do dwóch przedszkoli jednocześnie. Nabór zaczyna się 1 kwietnia i trwa do końca miesiąca. W połowie maja są ogłaszane wyniki naboru w jednym dniu i o tej samej godzinie we wszyst-

kich przedszkolach. Jeżeli rodzic zdecyduje przenieść dziecko do innego przedszkola, to musi ten fakt zgłosić i wtedy zostaje dziecko wykreślone z listy w przedszkolu do którego zostało przyjęte. Placówka, którą prowadzą siostry dobrowolnie przystąpiła do elektronicznego naboru, ponieważ jest jednostką niepubliczną, to nie miała takiego obowiązku.

1.4 Nauczyciele i opiekunowie

Dziećmi w obu przedszkolach zajmuje się cztery nauczycielki, pedagog specjalny, logopeda i cztery opiekunki. Każda z nauczycielek oprócz ukończonych studiów kwalifikujących do pracy w przedszkolu ma dodatkowe przygotowanie zgodne i jej pasjami i zainteresowaniami. Nauczycielka w przedszkolu specjalnym jest osobą uzdolnioną muzycznie i ma przygotowanie do pracy metodą Montessori. Nauczycielka w grupie dzieci 5-6 letnich ze zdolnościami plastycznymi i po skończonych studiach podyplomowych arteterapii wykorzystuje je do pracy z przedszkolakami. Każda z nauczycielek przygotowana jest przez studia kwalifikacyjne lub kursy do pracy i terapii z dziećmi zarówno niepełnosprawnymi jak i sprawnymi w tym szczególnie uzdolnionymi. Warto podkreślić, że nauczycielki chętnie biorą udział w kursach i szkoleniach, które wykorzystują w pracy z dziećmi.

Każdy z pracowników ma jasno określone zasady w zawodowej karcie pracy. Są tam wyszczególnione zadania, uprawnienia i odpowiedzialność. W placówce opracowano także kategorie i rodzaje kwalifikacji dla określonego zawodu. Wszyscy pracownicy z personelu obsługi ukończyli kurs dla opiekunów osób niepełnosprawnych. Zakres materiału obejmował wiele godzin z psychologii, pedagogiki, pierwszej pomocy medycznej. Na terenie placówki organizowane są szkolenia dla całego personelu z komunikacji interpersonalnej. Podejmowane przez pracowników pedagogicznych i obsługi doształcanie, umiejętności i zdolności podnoszą jakość pracy przedszkola.

1. 5 Współpraca z rodzicami, środowiskiem lokalnym, organem prowadzącym, nadzorującym i samorządem terytorialnym

a/ współpraca z rodzicami

W placówkach dużą wagę przykładają się do współpracy z rodzicami. Rodzice dzieci mogą uczestniczyć w każdych zajęciach, obserwować swoje dziecko w nowych dla niego sytuacjach.

W bieżącym roku szkolnym rodzice dzieci niepełnosprawnych mogli brać udział w warsztatach prowadzonych przez nauczycielki. Ciekawym doświadczeniem był udział w wieczornych comiesięcznych spotkaniach w których brali udział rodzice. Każda z nauczycielek – terapeutek prezentowała metodę, którą pracuje z dziećmi, a uczestnikami tych zajęć byli rodzice. Wykonywali oni zadania takie jak ich dzieci i na tym samym materiale terapeutycznym. Odbywały się również warsztaty z rodzicami dzieci sprawnych. Były to głównie zajęcia plastyczne. W tych spotkaniach uczestniczyły całe rodziny.

Rodzice są na bieżąco informowani o postępach dziecka, ale także o problemach, na jakie napotyka nauczycielki w konkretnych sytuacjach wychowawczych w pracy. Wspólnie z rodzicami starają się takim problemom zaradzić. Razem organizowane są uroczystości przedszkolne, na przykład: w listopadzie spotkanie z okazji elżbietańskiego święta, spotkanie opłatkowe i wielkanocne, Dzień Babci i Dziadka, Dzień Rodziny, który łączy w sobie Dzień Matki, Dziecka i Ojca. Zawsze są to radosne spotkania i owocne w wymianę doświadczeń. Uroczystości te są wspólne dla obu przedszkoli.

b/ współpraca z lokalnym środowiskiem

Dla pełnego rozwoju dziecka potrzebna jest także współpraca z innymi środowiskami. W przedszkolu sióstr maksymalnie wykorzystywane są wszelkie okazje do kontaktu z innymi placówkami i stowarzyszeniami. W bieżącym roku szkolnym dzieci z placówek prowadzonych przez siostry brały udział w przeglądzie piosenki wiosennej organizowanym przez zaprzyjaźnione przedszkole, paradzie przedszkolaka na której zgromadzili się przedstawiciele wszystkich przedszkoli w mieście. Od ubiegłego roku szkolnego do dzieci trzy razy w roku przychodzi młodzież z Zespołu Szkół i Placówek Kształcenia Zawodowego. Młodzież bawi się z dziećmi w różne zawody, których sami się uczą. Te spotkania są doskonałymi lekcjami integracji z dalszym otoczeniem, wzbogacenia o nowe doświadczenia i uwrażliwiania na przeżycia estetyczne. Wszystko to ma niewątpliwie wpływ na kształtowanie osobowości i wrażliwości naszych przedszkolaków.

Małe dziecko wymaga wsparcia wielu instytucji, aby mogło prawidłowo się rozwijać. Szczególnie ta pomoc jest ważna w przedszkolu przeznaczonym dla dzieci niepełnosprawnych. Do takich instytucji z którymi współpracują siostry prowadząc przedszkola należy Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna, Zakład Rehabilitacyjny, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Uniwersytet Zielonogórski, Uniwersytet Trzeciego Wieku, biblioteka, filharmonia, teatr, Warsztaty Terapii Zajęciowej. Dobrze rozwinięta jest także współpraca z lokalnymi mediami.

c/ współpraca z organem prowadzącym, nadzorującym i samorządem terytorialnym

Organem prowadzącym przedszkola jest Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety - Prowincja Poznańska. Zgromadzenie jest właścicielem terenu i budynku, w którym mieszczą się placówki. Pomieszczenia użytkowane przez przedszkola zakon wydzierżawia bezpłatnie.

Dotacja na przedszkole specjalne pochodzi z subwencji i jest przekazywana przez Urząd Miasta. Przedszkole ogólnodostępne otrzymuje dotacje z budżetu Miasta Zielona Góra. Przyznana dotacja jest zawsze przekazywana w odpowiednim czasie. Współpraca między przedszkolem a samorządem układa się poprawnie. Sprawnie działa także przepływ informacji między placówką a Wydziałem Oświaty w Urzędzie Miejskim.

Organem nadzoru pedagogicznego dla obu przedszkoli jest Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. z delegaturą w Zielonej Górze. Fachowe rady, cenne wskazówki i sugestie w kontaktach z pracownikami kuratorium przyczyniają się w sposób znaczący do uzyskiwania wysokiej jakości pracy w placówce, zadowolenia rodziców i komfortu pobytu dzieci oraz wychodzenia naprzeciw zapotrzebowaniu społeczności lokalnej.

1. 6 Analiza kompleksowa placówki (silne i słabe strony, szanse i zagrożenia)

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
➤ zdolni i kompetentni nauczyciele ➤ dobra baza i właściwe wyposażenie ➤ nauka tolerancji, akceptacji wśród dzieci ➤ nabywanie umiejętności opieki wobec słabszych, pomocy innym dzieciom ➤ zauważanie różnic między dziećmi ➤ dostrzeganie inności w drugim człowieku ➤ odnajdywanie się w różnych sytuacjach ➤ wspólne uczestnictwo w różnych imprezach przedszkolnych	➤ zdarzają się sytuacje przejawów agresji wobec dzieci niepełnosprawnych ➤ nie wszystkie dzieci zdrowe nie traktują dzieci niepełnosprawne jako partnerów do zabawy ➤ zdrowe dzieci wykorzystują dzieci niepełnosprawne do zdobywania swojego obranego celu ➤ rodzice zbyt mało z własnej inicjatywy włączają się w życie placówek

SZANSE	ZAGROŻENIA
➤ wpajanie dzieciom różnic indywidualnych występujących w drugim człowieku ➤ absolwenci są osobami bardziej wrażliwymi, bogatszymi wewnątrznie o doświadczenia obcowania z dziećmi niepełnosprawnymi ➤ dzieci niepełnosprawne zauważają, że są akceptowane, co w przyszłości spowodować może że nie będą „zamykały” się przed społeczeństwem ludzi zdrowych	➤ poprzez codzienne ustępowanie niepełnosprawnym kolegom, w dziecku zdrowym rodzi się poczucie niesprawiedliwości, że „słabsze znaczy lepsze” (bo trzeba ustąpić, bo poświęca się więcej uwagi itd.) ➤ w przyszłości zamiast być tolerancyjnym wobec niepełnosprawnych, w osobie zdrowej rodzić się może agresja ➤ duża liczba przedszkoli prywatnych na terenie miasta ➤ niski przyrost naturalny ➤ zmiana polityki rządu i samorządu w dofinansowaniu placówek niepublicznych

W powyższym rozdziale dokonałam prezentacji przedszkoli prowadzonych przez Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety w Zielonej Górze. Po dokonaniu analizy i jasnym określeniu mocnych i słabych stron placówek, szans i zagrożeń. W kolejnym rozdziale przeanalizuję wyniki ankiety przeprowadzonej wśród rodziców w bieżącym roku szkolnym, które ukazują odbiór placówek przez rodziców i spełnienie ich oczekiwań oraz metody pracy, które są stosowane w placówkach dzięki którym dzieci się wzajemnie poznają, są razem, realizują wspólne cele i pracują na miarę własnych możliwości.

ROZDZIAŁ II

PODSTAWY METODOLOGICZNE PRACY ORAZ ANALIZA BADAŃ ANKIETOWYCH I METOD PRACY Z DZIEĆMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI I SPRAWNYMI WSPOMAGAJĄCE ROZWÓJ I KSZTAŁTOWANIE POSTAW W INTEGRACJI

W niniejszym rozdziale przedstawię metodologiczne podstawy pracy, wyniki ankiety przeprowadzonej przez nauczycielki wśród rodziców dotyczącej funkcjonowania placówek oraz metody pracy z dziećmi, które wspomagają ich rozwój i przyczyniają się budowania relacji między dziećmi niepełnosprawnymi i sprawnymi.

2.1 Metodologiczne podstawy pracy

Celem pracy jest *prześledzenie procesu integracji dzieci niepełnosprawnych w przedszkolu specjalny ze sprawnymi rówieśnikami z przedszkola ogólnodostępnego*. Obranie takiego celu wskaże odpowiedź na pytanie w jakim zakresie dzieci powinny uczestniczyć we wspólnych zajęciach i włączeniu w grupę rówieśniczą, aby czuły się wśród dzieci sprawnych bezpiecznie i ich partnerami.

Problem badawczy pracy można przedstawić w postaci pytania:

W jakim stopniu integracja dzieci niepełnosprawnych i sprawnych na etapie przedszkolnym pomaga w rozwoju i kształtuje postawy?

Przy tak sformułowanym problemie postawiłam następującą **hipotezę**:

Dzieci zdrowe i niepełnosprawne poprzez wspólne zabawy, zajęcia, imprezy i wycieczki uczą się w sposób naturalny i spontaniczny wzajemnej tolerancji, wyrozumiałości, szacunku, troski, odpowiedzialności, wsparcia, empatii. W ten sposób wychowankowie nabywają umiejętności społecznych, pełniej, wszechstronnie rozwijają swoją osobowość.

Metodami, które zastosowałam są: *analiza dokumentów, badania ankietowe, wywiad i obserwacja.*

Analiza dokumentów pozwoliła mi na zebranie dużej ilości informacji o metodach pracy z dziećmi i ich wynikach. Prowadzona dokumentacja w połączeniu z obserwacją pozwalają wyciągać poprawne wnioski.

Do celów pracy wykorzystane zostały badania ankietowe, które każdego roku przeprowadzane są w placówkach przez nauczycieli wśród rodziców i służą jako jeden z elemen-

tów ewaluacji. Badania ankietowe przeprowadzone wśród rodziców w przedszkolu pokazały, jaki jest stopień zadowolenia z pracy placówki, a także inspirują przy opracowaniu planu działania na nowy rok szkolny. Ankieta miała charakter anonimowy. Pytania zawarte w kwestionariuszu były zamknięte i część półotwartych. Do celów niniejszej pracy nie wszystkie pytania i odpowiedzi z ankiety zostały wykorzystane.

Przeprowadzono także wywiad z nauczycielkami i siostrą dyrektor, którego tematem była relacje i współpraca wśród dzieci.

Obserwacja pozwala na poznanie zachowań dzieci, rodziców, pracowników. Pozwala również zauważyć sposób komunikowania się dzieci z rówieśnikami, dzieci z wychowawczynią i innymi pracownikami, wychowawczynie z rodzicami, i pracowników między sobą. Obserwacja pozwala na bieżąco weryfikować prowadzoną dokumentację i zgodność zapisów z zachodzącymi procesami. Wadą obserwacji jest postrzeganie i interpretowanie faktów z korzyścią dla podmiotu lub przedmiotu obserwacji.

Zmiennymi niezależnymi w pracy są płeć dziecka, wiek dzieci, rodzaje niepełnosprawności, stopień niepełnosprawności, zdolność do uczestnictwa w zajęciach, miejsce pracy.

Zmiennymi zależnymi są metody pracy z dziećmi, kwalifikacje personelu pedagogicznego, stan zdrowotny, współpraca w grupie

Wskaźnikami zmiennych w pracy są:

1. Niepełnosprawność ze względu na rodzaj: ruchowa, intelektualna, autyzm
2. Niepełnosprawność ze względu na stopień: lekki, umiarkowany, znaczny, głęboki
3. Sprawność fizyczna i intelektualna.
4. Baza dydaktyczna i lokalowa.
5. Metody pracy: metoda Montessori, Metoda Dobrego Startu, Metoda Ruchu Rozwijającego, Poranny Krąg, metoda Makatona, elementy terapii behawioralnej, metoda Tomatisa i biofeedback.
6. Zindywidualizowana praca z dzieckiem
7. Współpraca w grupie: chętna, za namową, z dużymi oporami

2. 2 Analiza dokumentacji prowadzonej w przedszkolu dotycząca bezpośrednio pracy z dzieckiem

W budynku siostr elżbietanek od ubiegłego roku szkolnego funkcjonują dwa przedszkola w których prowadzona jest oddzielna dokumentacja. W przedszkolu specjalnym jest jedna grupa dzieci, która nosi nazwę Kubusie Puchatki. Do tej grupy uczęszczają tylko dzieci

niepełnosprawne, z którymi prowadzona jest praca indywidualna, ponieważ takiej pracy stan fizyczny i umysłowy tych dzieci wymaga. Każde dziecko z początkiem roku ma założoną kartę obserwacji wstępnej, która jest weryfikowana pod koniec października przez rodziców. Na podstawie obserwacji wstępnej nauczycielka wraz z pedagogiem specjalnym układają program terapii indywidualnej dla dziecka. Kolejnym dokumentem prowadzonym przez nauczycielki jest ocena realizacji planu pracy z dzieckiem uzupełniana co miesiąc. Pamiętać należy, że rozwój dzieci niepełnosprawnych przebiega małymi etapami i każde najmniejsze osiągnięcie powinno być dostrzeżone i odnotowane. Zdarza się, że dziecko, które zachoruje i nie uczęszcza do przedszkola przez dłuższy czas cofa się w rozwoju. To też musi być odnotowane. Na stronie internetowej przedszkola znajduje się wirtualny dziennik dzięki któremu rodzic może obserwować rozwój dziecka i kontaktować się bezpośrednio z nauczycielką.

W czerwcu każdy rodzic otrzymuje opinię i sprawozdanie z rozwoju swojego dziecka.

W przedszkolu ogólnodostępnym są dwie grupy dzieci podzielone ze względu na wiek: Małeństwa i Tygryski.

Do grupy Małeństw uczęszczają dzieci w wieku 3-4 lat. W grupie jest 23 sprawnych dzieci i jedno dziecko z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z autyzmem wczesnodziecięcym. Dzieci sprawne nie wymagają tak obszernej dokumentacji jak ich niepełnosprawni rówieśnicy. Obserwację prowadzi nauczycielka zwracając uwagę raczej na opóźnienia w rozwoju w stosunku do wieku dziecka. Jeżeli dostrzeżenie nieprawidłowości to zgłasza pedagogowi w celu przebadania dziecka i wspomaganie rozwoju. W przedszkolu są jasno określone procedury postępowania stąd wszystkie dzieci są objęte pomocą specjalistów.

Do grupy przedszkolnej, realizującej program obowiązkowego przygotowania przedszkolnego uczęszczało 24 dzieci, wśród których 15 dzieci było w wieku 5 lat, 2 dzieci miało lat 8 (dzieci posiadały odroczenie obowiązku szkolnego wydane przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną), a 7 dzieci miało 6 lat. Należy zaznaczyć, iż 2 dzieci ma zdiagnozowany autyzm, 1 dziecko posiada orzeczenie o niepełnosprawności ruchowej z prawostronnym paraliżem ciała. Zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Edukacji Narodowej dzieci podlegające obowiązkowi szkolnemu należy ocenić pod kątem dojrzałości szkolnej. Obserwacja ma na celu porównanie i ocenianie, jak dzieci funkcjonują społecznie i jak uczestniczą w procesie uczenia się, a także w jaki sposób radzą sobie w sytuacjach trudnych i wymagających wysiłku. W tej grupie dzieci są diagnozowane specjalnie przygotowanymi do tego narzędziami na które składa się arkusz badania gotowości szkolnej wraz z 8 załącznikami. Wyniki diagnozy są podawane do wiadomości rodzicom w formie pisemnej.

W każdej grupie przygotowywane są plany miesięczne i tygodniowe pracy, które są podawane do wiadomości rodzicom na tablicy ogłoszeń. W planach miesięcznych opisany jest cel do zrealizowania wynikający z podstawy programowej, kształtowanie umiejętności, metody pracy z dziećmi i środki. W planach tygodniowych rozpisane są konkretne zajęcia w danym dniu realizowane zgodnie planem miesięcznym.

Dokumentacja placówek, która została mi udostępniona była bardzo obszerna. W pracy zostały omówione tylko te dokumenty, które są bezpośrednio związane z rozwojem i funkcjonowaniem dziecka w przedszkolu.

Podstawowymi dokumentami przedstawionymi do wglądu były statuty przedszkoli, arkusze organizacyjne, instrukcje, opisane procesy i procedury, które systematyzują pracę placówki, plany rozwoju, nadzoru pedagogicznego oraz coroczne sprawozdania pracowników pedagogicznych z obszaru ich pracy.

Bogata dokumentacja i obserwacja pozwala dokładnie przyjrzeć się funkcjonowaniu obu placówek.

2. 3 Zestawienie wyników badań ankietowych

Przedstawienie wyników badań z przeprowadzonej ankiety w niniejszej pracy służy ukazaniu odbioru placówek przez rodziców, spełnieniu ich oczekiwań i współpracy. Integracja rodziców z przedszkolem do którego uczęszcza jego dziecko i akceptacja wartości w nim realizowanych jest ważnym elementem w rozwoju dziecka i kształtowaniu jego postaw w dorosłym życiu.

a/ w przedszkolu specjalnym

Nauczyciele co roku przeprowadzają ankietę dotyczącą zadowolenia rodziców z pracy placówki. Ankieta została przeprowadzona w maju br. Ze względu na długi pobyt dziecka w przedszkolu specjalnym ankiety muszą być zmieniane, aby rodzice nie odpowiadali wg schematów. Co kilka lat pytania ankietowe powtarzają się i jest to ciekawy materiał do porównań, ponieważ są to już zupełnie inni rodzice i nowi nauczyciele.

Udział w badaniu jest dobrowolny, ankiety są wyłożone w miejscu ogólnodostępnym i biorą je tylko ci rodzice, którzy chcą się wypowiedzieć. Wyłożonych ankiet zostało 25. Dzieci w przedszkolu jest 21. Wróciło 14 kwestionariuszy.

TABELA 1

Czy dziecko w przedszkolu czuje się bezpiecznie?

N=14	Dane w %
tak	100
nie	0

TABELA 2

Czy dziecko chętnie chodzi do przedszkola?

N=14	Dane w %
tak	100
nie	0

Wszyscy rodzice przyznali, że ich dziecko w przedszkolu czuje się bezpiecznie i chętnie do niego uczęszcza. Rodzice, którzy po raz pierwszy rozstają się z dzieckiem i oddają do placówki mają obawy czy ich dziecku nie stanie się krzywda. Rodzice mogą pozostać na zajęciach i w pierwszych dniach towarzyszyć maluchowi. Chętnie z tej możliwości korzystają i dopiero kiedy przekonają się, że personel troszczy się o ich pociechę i maluch czuje się pewnie i bezpiecznie, zostawiają dziecko samo.

TABELA 3

Czy akceptuje Pan(i) zasady wychowawcze obowiązujące w przedszkolu?

N=14	Dane w %
tak	100
nie	0
nie znam tych zasad	7,1

Każdy rodzic w chwili zgłoszenia chęci umieszczenia dziecka w placówce jest informowany min. o zasadach wychowawczych obowiązujących w przedszkolu. Jeżeli rodzic wybiera przedszkole sióstr to jednocześnie akceptuje zasady wychowawcze. Zdarzają się interesanci, którym nie odpowiada wychowanie w duchu katolickim. Takie osoby wybierają dla swojego dziecka inną placówkę. Trudno powiedzieć dlaczego 1 osoba nie zna zasad panujących w placówce.

TABELA 4

Czy dziecko ma dobry kontakt z wychowawczynią?

N=14	Dane w %
tak	85,8
nie	0
nie wiem	14,2

Jak wynika z danych rodzice w zdecydowanej większości są zadowoleni z kontaktu ich pociech z wychowawczynią. Rodzice codziennie mają okazję zaobserwować w jaki sposób dzieci się witają i żegnają z wychowawczynią i opiekunkami.

TABELA 5

Czy przedszkole uwrażliwia wychowanków na potrzeby innych dzieci? Jeśli TAK, to w jaki sposób?

N=14		Dane w %
tak		92,9
nie		7,1

Rodzice prawie zgodnie potwierdzili, że w placówce dzieci są uwrażliwiane na potrzeby innych dzieci. W karcie pracy dziecka jest to jeden z punktów nad którym wychowawczynie ma szczególnie pracować, bo ma przypisaną dużą wagę. Na drugą część pytania żaden z rodziców nie udzielił odpowiedzi.

TABELA 6

Czy przedszkole rozwija samodzielność dzieci? Jeśli TAK, to w jaki sposób?

N=14		Dane w %
tak		92,9
nie		7,1

Zdecydowana większość rodziców stwierdziła, że przedszkole przyczynia się do usamodzielnienia ich dzieci. Najczęstszymi odpowiedziami o sposób w jaki to robi, były takie, które mówią o nauce czynności samoobsługowych, samodzielności w wykonywaniu różnych prac artystycznych, prawidłowym zachowaniu w nowym środowisku. Rodzice zauważyli te cechy wypracowane w dziecku, na które placówka kładzie duży nacisk. Dzieci do przedszkola trafiają mało samodzielne, nadopiekuńczy rodzice czasami nie pozwalają dziecku odkryć w sobie możliwości wykonywania podstawowych czynności samodzielnie.

TABELA 7

Czy dzieci zdobywają w przedszkolu umiejętność pracy w grupie?

N=14		Dane w %
tak		85,8
nie		0
nie wiem		14,2

W zdecydowanej większości rodzice odpowiedzieli, że ich dzieci uczą się pracy w grupie. Dwoje z rodziców przyznało, że nie wiedzą czy jego dziecko potrafi współpracować w grupie. Trudno powiedzieć dlaczego brakuje rodzicom informacji na ten temat.

TABELA 8

Czy zna Pan(i) program terapii indywidualnej dziecka?

N=14

Dane w %

a/ tak, uczestniczyłem(am) w jego tworzeniu	14,2
b/ tak, miałem(am) okazję zapoznać się z nim	78,7
c/ nie, nie miałem(am) okazji zapoznać się z nim	7,1
d/ nie, nie interesuję się nim	0

Jedenaścioro rodziców udzieliło odpowiedzi, że zapoznało się z programem terapii indywidualnej, a tylko dwoje przyznało, że uczestniczyło w tworzeniu. Nie wszyscy rodzice skorzystali z możliwości włączenia się w tworzenie programu. Każdy rodzic po zapoznaniu się miał szansę nanieść swoje uwagi. Rodzic, który odpowiedział, że nie miał okazji zapoznania się z programem nie był do końca zorientowany jaki dokument podpisuje, bo wszystkie karty obserwacji wstępnej są podpisane przez rodziców.

TABELA 9

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) z przedszkola swojego dziecka?

N=14

Nie jestem zadowolony(a)	1	2	3	4	5	Jestem zadowolony(a)
	0	0	7,1	14,2	78,7	Dane w %

TABELA 10

Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze współpracy z przedszkolem swojego dziecka?

N=14

Nie jestem zadowolony(a)	1	2	3	4	5	Jestem zadowolony(a)
	0	0	0	21,3	78,7	Dane w %

Rodzice w odpowiedziach zadeklarowali, że są zadowoleni ze współpracy przedszkola z dzieckiem i działalności placówki. W dalszej części pracy omówiona zostanie dokładniej współpraca z rodzicami.

b/ w przedszkolu ogólnodostępnym

Badanie ankietowe zostało przeprowadzone w tym samym czasie co w placówce specjalnej czyli w maju br., było ono również dobrowolne. Na 45 wyłożonych kwestionariuszy ankiet wróciło 20. Ankieta składała się z 12 pytań zamkniętych. Było to pierwsze badanie przeprowadzone w przedszkolu. Nauczycielki same przyznały, że popełniły błąd, ponieważ nie wy-

stawiły urny do składania ankiet, tylko rodzice oddawali je „do ręki”. To też zachwiało informacje o anonimowości badania.

TABELA 11

Czy jest Pan/Pani zadowolony/zadowolona z naszego przedszkola?

N=20

Dane w %

tak	92,9
nie	7,1

Prawie wszyscy rodzice są zadowoleni z działalności przedszkola. Potwierdzeniem tej wypowiedzi jest duża liczba dzieci 6 letnich, które pomimo osiągnięcia dojrzałości szkolnej zostają na kolejny rok w placówce.

TABELA 12

Czy Pana/Pani dziecko chętnie chodzi do przedszkola?

N=20

Dane w %

tak	85,8
nie	14,2

W przypadku dzieci sprawnych łatwiej rodzice mogą ocenić czy ich dzieci chętnie uczęszczają do przedszkola, bo dzieci te potrafią wyrazić werbalnie swoje zdanie na ten temat. Zdecydowania większość rodziców wypowiedziała się, że ich dzieci chętnie chodzą do przedszkola prowadzonego przez siostry. W mieście jest duży wybór przedszkoli i rodzic jeżeli jest niezadowolony z pracy danej placówki to może dziecko przenieść do innej.

TABELA 13

Czy Pana/Pani dziecko ma dobry kontakt w wychowawczynią?

N=20

Dane w %

tak	92,9
nie	0
raczej tak	7,1

Jak wynika z odpowiedzi udzielonych przez rodziców dzieci mają dobry kontakt ze swoją wychowawczynią, co też przekłada się na to, że chętnie uczęszczają do przedszkola. W placówce zwraca się uwagę, aby w ciągu roku nauczycielka prowadząca grupę nie zmieniała się, aby dzieci czuły się bezpieczne i nie musiały przyzwyczajać się do nowej pani.

TABELA 14

Czy Pana/Pani zdaniem przedszkole sprzyja wszechstronnemu rozwojowi dziecka?

N=20	Dane w %
tak	92,9
nie	7,1

Zdecydowana większość rodziców odpowiedziała na pytanie pozytywnie. Z rozmów z rodzicami wynika, że są zadowoleni z rozwoju ich dzieci. Odpowiedzi rodziców potwierdzają badania dojrzałości szkolnej dzieci, które są objęte obowiązkowym przygotowaniem szkolnym. Wszystkie dzieci objęte diagnozą wykazały postęp.

TABELA 15

Czy otrzymuje Pan/Pani informacje o postępach i trudnościach dziecka?

N=20	Dane w %
tak	92,9
nie	7,1

Rodzice są informowani na bieżąco o postępach i trudnościach dziecka co zostało odzwierciedlone w odpowiedziach rodziców. Nie wiadomo jakby wyglądała odpowiedź na powyższe pytanie, gdyby ankieta była obowiązkowa dla wszystkich rodziców.

TABELA 16

Czy zgadza się Pan/Pani z wartościami promowanymi przez przedszkole, do którego uczęszcza dziecko?

N=20	Dane w %
tak	92,9
nie	7,1

Zdecydowana większość rodziców zgadza się z wartościami promowanymi przez placówkę. Na pierwszym spotkaniu, jeszcze przed rozpoczęciem roku szkolnego jest przedstawiany program wychowawczy, który jest realizowany w ciągu roku. Rodzice znają jakie są priorytety wychowawcze. Jest to jeszcze czas, kiedy mogą zrezygnować i zmienić przedszkole. Jak wynika z protokolarza spotkań z rodzicami wyrażają oni zgodę na proponowany program. Tutaj też rodzice są informowani o zakresie współpracy z przedszkolem specjalnym, o włączaniu dzieci niepełnosprawnych we wspólne, uroczystości i wycieczki. Zastanawiającym jest dlaczego rodzic, który nie akceptuje wartości promowanych przez placówkę oddaje dziecko pod opiekę do przedszkola prowadzonego przez siostry.

TABELA 17

Czy bierze Pan/Pani udział w życiu przedszkola?

N=20	Dane w %
tak	92,9
nie	7,1

Prawie wszyscy rodzice odpowiedzieli, że biorą udział w życiu przedszkola, jednakże z listy obecności na spotkaniach z rodzicami, z kroniki przedszkola w której są informacje o obecności na warsztatach organizowanych w danej grupie wynika, że nieliczny jest udział rodziców. Trudno jest jednak określić, co rodzice rozumieją pod pojęciem udziału w życiu przedszkola.

TABELA 18

Czy jest Pan/Pani zadowolony/zadowolona, że dziecko uczęszcza do grupy, w której są dzieci niepełnosprawne?

N=20	Dane w %
tak	71,6
nie	7,1
jest mi to obojętne	21,3

Z odpowiedzi rodziców wynika, że są zadowoleni z obecności dzieci niepełnosprawnych w życiu ich pociech. Kilkorgu z nich jest ta kwestia obojętna i jednemu rodzicowi nie odpowiada to, że w grupie są dzieci niepełnosprawne.

Nauczycielki zaznaczają, że odpowiedzi rodziców nie mają odzwierciedlenia w zachowaniu ich pociech. W kolejny rozdziale zostanie to szczegółowiej omówione.

2. 4 Analiza metod pracy z dziećmi niepełnosprawnymi i sprawnymi

Edukacja, terapia i rehabilitacja dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych wymaga różnorodnych, wszechstronnych, kompleksowych oddziaływań ogólnorozwojowych z optymalnym wykorzystaniem warunków wewnętrznych i zewnętrznych. Przede wszystkim, konieczny jest odpowiedni dobór i zastosowanie wielu różnorodnych form, metod i technik uczenia się, pokonywania i eliminowania zaburzeń, aby radzenie sobie z trudnościami życiowymi wzmacniało u dzieci niepełnosprawnych poczucie komfortu psychicznego oraz jak największej niezależności od innych.

Do metod pracy stosowanych w specjalnym przedszkolu należą m.in. :

a/ metoda Makaton jest metodą alternatywnej komunikacji. Jest to system gestów i symboli graficznych z równoczesnym wypowiedzeniem werbalnym prezentowanego gestu. Gesty służą jako dodatkowy środek, który wzmacnia przekazywany dziecku lub przez dziecko komunikat. Codziennie w pracy z dziećmi personel posługuje się gestami systemu MAKATON, dzięki czemu łatwiej jest porozumieć się, a także one mogą się komunikować między sobą. Wprowadzane są dzieciom niepełnosprawnym gesty sekwencjami tematycznymi (np. rodzina, jedzenie, zabawki itd.) , natomiast wykorzystywane i powtarzane najczęściej podczas codziennych zajęć dydaktycznych, terapeutycznych, jak również podczas wszystkich zajęć muzycznych. Dzięki temu dzieci w sposób naturalny oswajają się z gestami, a także bez problemu przyswajają je i traktują jako naturalny środek komunikacji.

System MAKATON bardzo dobrze sprawdza się w pracy z dziećmi z Zespołem Downa, które bardzo szybko i chętnie wykorzystują poznane na zajęciach gesty. Ponadto w terapii indywidualnej dzieci z autyzmem również ta metoda jest bardzo potrzebna, gdyż dzieci autystyczne mają ogromną potrzebę komunikacji, jednak bariera werbalizacji potrzeb jest bardzo często nie do przekroczenia dla nich, stąd też wprowadzenie gestów lub symboli graficznych bardzo ułatwia im tę sprawę.

b/ Sala Doświadczania Świata (snoezelen) jest to specjalnie wyodrębnione pomieszczenie, w którym odpowiednio dobrane sprzęty służą i sprzyjają stymulacji zmysłów. W pracy z dzieckiem należy pamiętać, że zmysły to podstawa rozwoju każdego dziecka- a w szczególności dziecka niepełnosprawnego- ponieważ dostarczają mu one informacji o otaczającym je świecie, a więc wpływają na proces uczenia się i poznawania. Tak więc pracując z dzieckiem niepełnosprawnym w SDS należy starać się wpływać na jego wszechstronny rozwój przede wszystkim poprzez: stymulację percepcji wzrokowej, słuchowej, dotykowej, węchowej, a także stymulację zmysłu równowagi. SDS jest metodą niezbędną w pracy pedagoga specjalnego z dziećmi z głębszą niepełnosprawnością, jak również z tymi które samodzielnie nie poruszają się. Jest to dla nich miejsce, dzięki któremu mogą się zrelaksować, a także doświadczać samych siebie według swoich potrzeb. Jest to miejsce, gdzie „podąża się” za dzieckiem, gdzie może przeżywać ono bezpośrednio otoczenie, poddać się działaniu bodźców, odczuwać bodźce i używać ich i to już samo w sobie jest dla dzieci niepełnosprawnych terapią. Dodatkowo SDS służy jako miejsce, dzięki któremu powoli można prowadzić odwracanie dziecka na dany zapach, dźwięk, kolor, którego dziecko pierwotnie nie toleruje. Powoli i systematycznie kontaktuje się z danym bodźcem, aż samoistnie staje się on dla niego neutralny i nie powoduje nadwrażliwości sensorycznej.

c/ Poranny Krąg- stymulacja polisensoryczna według pór roku jest to metoda wielozmysłowej stymulacji. Obejmuje swym zasięgiem wszystkie zmysły: dotyk, wzrok, słuch, węch i smak. Proponowane w niej oddziaływania mają aktywizować zmysły w sposób odmienny dla każdej pory roku, aby podkreślać zmiany zachodzące w przyrodzie. Świat przyrody jest źródłem zróżnicowanych bodźców. Każda pora roku kojarzy się z kolorem, smakiem, obrazem, zapachem itp. Metoda Porannego Kręgu przypisuje każdej z pór roku inną symbolikę. Tutaj kalendarz narzuca kolor, żywiół, smak, zapach, bodźce wzrokowe, słuchowe, wystrój pomieszczenia. Do każdej pory roku przypisany jest inny kolor, smak, zapach, symbol, dźwięk. Zajęcia powtarzane są codziennie rano, kiedy tylko dzieci schodzą się do grupy i zawsze przebiegają wedle ustalonych zasad i kolejności. Metoda Porannego Kręgu jest cenna również z tego powodu, że formą zajęć jest spotkanie grupowe, które umożliwia kontakt z rówieśnikami. Dzieci siedzą w kręgu zwrócone do siebie twarzami. Nauczyciel podchodzi kolejno do każdego dziecka i wspólnie z nim wykonuje daną czynność. Dziecko jest zmuszone do czekania na swoją kolej, co pozwala mu na odbieranie wrażeń płynących z przebywania z innymi dziećmi, obserwowania ich w takiej samej sytuacji, w tym samym działaniu, zainteresowania ich ruchami czy minami. Umożliwiamy im bycie w grupie, ale nie pozbawiamy indywidualnego kontaktu z nauczycielem. Dzieci codziennie czekają na te zajęcia, same przygotowują już sobie miejsca i czekają, aż zajęcia się rozpoczną. Jest to skuteczna metoda pracy zarówno z dziećmi wysoko jak i nisko- funkcjonującymi. Dla tych pierwszych jest to pewien schematyzm i utrwalenie działania, dla drugiej grupy to forma budowania bezpiecznych warunków otoczenia i osvajania z czymś, co nie jest do końca jasne i klarowne dla nich (np. zmieniające się warunki atmosferyczne, smakowe). Bardzo dobrze metoda Porannego Kręgu sprawdza się również w przypadku pracy z dziećmi z autyzmem, ponieważ funkcjonują one w świecie schematów, a te zajęcia dzięki swojej formie są dla nich „bezpieczne”, ponieważ dają im możliwość przewidzenia kolejności wydarzeń i nie budzą one u nich lęku. Ponadto dzieci niepełnosprawne potrzebują pewnych stałych sekwencji zdarzeń w ciągu każdego dnia, więc zajęcia stymulacji polisensorycznej wg pór roku to jest dla nich idealny moment na rozpoczęcie pobytu w przedszkolu. Dzieci leżące również są aktywizowane podczas tych zajęć w maksymalny dla swoich możliwości sposób i chętnie reagują na poszczególne bodźce smakowe, węchowe czy dotykowe. Po kilku sesjach porannych, dzieci wyżej funkcjonujące intelektualnie i mówiące, dodatkowo opisują co będzie się działo dalej podczas zajęć, a także potrafią opowiedzieć o wyznacznikach danej pory roku, co daje wydzźwięk słuszności i celowości stosowanej metody.

d/ zajęcia muzykoterapeutyczne- to metoda wspomagająca rozwój dziecięcej twórczości. Nie ma przeciwwskazań, nie ma zaburzenia rozwoju, które wykluczałyby jakiekolwiek dziecko z korzystania z tego rodzaju zajęć, a więc jest to kolejna z metod, która idealnie nadaje się do wykorzystania na zajęciach z dziećmi niepełnosprawnymi jak i sprawnymi.

Muzykoterapia może być prowadzona w dwóch formach- aktywnej, czyli ekspresyjnej, bądź też receptywnej, czyli odbiorczej. Każde dziecko może i wykorzystuje swoją obecność na takich zajęciach wedle swoich potrzeb i możliwości. Zależy to również od jego nastroju i samopoczucia. Te spośród dzieci które mają pewne ograniczenia ruchowe bardzo chętnie biorą czynny udział w zajęciach muzycznych, grają na instrumentach, a także na miarę swoich możliwości tańczą i śpiewają ze wszystkimi. Również dzieci głębiej i głęboko niepełnosprawne, które także uczestniczą w muzykoterapii są przykładem, że „śpiewać i tańczyć każdy może”... i na swój indywidualny sposób wokalizują, gaworzą lub pełzają radośnie podczas zajęć. Nikt nie narzuca im określonego schematu czynności, dzięki czemu każde dziecko po swojemu wykonuje i odbiera różne utwory muzyczne dopasowując ich odbiór do siebie. Dodatkowo do zajęć wykorzystywana jest chusta Klanzy, koce, ręczniki, grzechotki, dzwonki sakwy relaksacyjne itp. Środki dydaktyczne dobierane są do grupy wiekowej i możliwości dzieci. Muzykoterapia stanowi proces leczenia muzyką, w ramach którego mieszczą się także działania związane z aktywnością muzyczną (muzykowaniem) wspierające organizm. Ponadto może stanowić formę zabawy, zwłaszcza dla dzieci z zaburzeniami i różnymi trudnościami.

e/ Ruch Rozwijający Weroniki Sherborne- posługiwanie się ruchem jako narzędziem wspomagania rozwoju psychoruchowego dziecka i terapii zaburzeń tego rozwoju. System ćwiczeń w tej metodzie wywodzi się z naturalnych potrzeb dziecka, zaspokajanych w kontakcie z dorosłymi tj. z tzw. baraszkowania.

Podstawowe założenia metody to rozwijanie ruchem trzech aspektów:

1. świadomości własnego ciała i usprawniania ruchowego
2. świadomości przestrzeni i działania w niej
3. dzielenia przestrzeni z innymi ludźmi i nawiązywania z nimi bliskiego kontaktu.

W pracy dziećmi w obu przedszkolach wykorzystywane są każdego dnia elementy tej metody. Dzieci ze swej natury są spontaniczne i domagają się kontaktu – dzieci niepełnosprawne w szczególności- czyli właśnie takiego „baraszkowania”.

W pracy indywidualnej dziećmi szczególnie z dziećmi autystycznymi ta metoda sprawdza się. Autyści często wybierają sobie „baraszkowanie” na dywanie jako formę nagrody za do-

brze wykonane zadanie i zachęcają nauczycielkę gestem lub słowem do wspólnej aktywności. Jest to moment niezwykle ważny w procesie terapeutycznym, gdyż buduje między nami więź, poczucie bezpieczeństwa, a także wspólne pole uwagi, co jest „towarem deficytowym” w przypadku dzieci autystycznych, dlatego za każdym razem należy gratyfikować tego rodzaju kontakt. Daje przede wszystkim pozytywne odczucie w kontakcie z innym człowiekiem, a także jest próbą pokonania własnych zahamowań wynikających z uprzednich doświadczeń. Osoba dorosła staje się dla dziecka partnerem, osobą bliską, z którą kontakt jest czymś dobrym i fajnym.

f/ metoda Marii Montessori której głównym celem i założeniem jest hasło, które jej przewodzi : „Pomóż mi zrobić to samemu” . W tym zdaniu mieści się cały sens i celowość tej metody. Wszystkie dzieci potrzebują mieć poczucie, że są w stanie zrobić coś same, bez wyręczania, bez pomocy dorosłego. Często dorośli chcąc pomóc dzieciom, robią nieświadomie im krzywdę, ponieważ w wielu sytuacjach wyręczając dziecko krzywdzimy je, a nie pomagamy. Nie dość, że powoduje zjawisko „wyuczony bezradności”, to dodatkowo obniża ich samoocenę, a także powoduje frustrację i napięcia.

Pedagogika M. Montessori zakłada, że każde dziecko może pracować w zgodzie z własnymi możliwościami, we własnym tempie i w spokoju. Rolą nauczyciela jest stworzenie każdemu dziecku odpowiednich warunków do tego oraz obserwowanie jego aktywności i zainteresowań, aby adekwatnie dobierać dla dziecka materiał dydaktyczny do pracy. Są to specjalnie przygotowane pomoce dydaktyczne do tej konkretnej metody. W metodzie tej najważniejszym jest fakt, że to dziecko samo decyduje, jaki materiał wybiera oraz gdzie i kiedy chce na nim pracować. Są to najczęściej zajęcia z zakresu praktycznego dnia, a także sensoryki, które są najbliższe dla dziecka. Zajęcia te mają na celu wyrobienie jak największej samodzielności w działaniu, a także wiary we własne siły i podniesienie samooceny.

g/ elementy terapii behawioralnej jest to forma i metoda pracy przeznaczona dla dzieci z autyzmem. Tą metodą pracuje w przedszkolu specjalnym pedagog. Terapia behawioralna polega na uczeniu zachowań pożądanых poprzez ich wzmacnianie oraz wprowadzaniu jasnych zasad i reguł postępowania. Dodatkowo wygaszane są zachowania niepożądane. Terapia ta bazuje więc na wzmocnieniach pozytywnych i negatywnych, ze zdecydowaną przewagą tych pierwszych. Indywidualny charakter choroby sprawia, że nie istnieje jeden, uniwersalny schemat postępowania z dzieckiem. Bardzo ważna jest zasada małych kroków. Każdą czynność, którą chce się dziecko nauczyć, rozpisuje się na małe kroki, jasne i zrozumiałe dla ucznia. Od jednego kroku do drugiego przechodzi się tylko wówczas, gdy dziecko opanuje poprzedni w stu procentach. Równie ważna jest zasada stopniowania trudności. Pracę roz-

poczyna się od ćwiczeń łatwych i konkretnych; od uczenia umiejętności podstawowych, z których dziecko może skorzystać natychmiast i będzie mogło je stosować do końca życia. Trzecią zasadą jest stosowanie wzmocnień. Wzmocnieniem jest każde wydarzenie, które zwiększa siłę zachowania, po jakim następuje wzmocnienie. Aby dziecko mogło zrozumieć, że dane zachowanie jest pożądane lub czynność jest wykonana prawidłowo, musi ona zostać wzmocniona. W terapii behawioralnej, zatem szeroko stosuje się nagrody. Ich stosowanie rozpoczyna się od nagród biologicznych (pożywienie, napoje, ulubione zabawki), które zawsze stanowią formę naturalnego wzmocnienia dla dziecka. Nagrody biologiczne łączone są ze społecznymi, by te zyskały dla dziecka wartość. Bardzo istotną formą wzmocniania zachowań jest stosowanie tzw. systematycznej uwagi i aprobaty. Polega ona na systematycznym dostarczaniu danej osobie właściwie dobranych do jej oczekiwań wzmocnień społecznych celem motywowania i wywoływania pozytywnych zachowań. Istotne dla przebiegu procesu terapeutycznego są też polecenia wydawane przez terapeutę. Muszą być one zawsze jasne i oczywiste.

Podczas realizacji terapii behawioralnej prowadzi się bardzo obszerną i szczegółową dokumentację- są to zapiski w dzienniku terapii indywidualnej. Dla każdego dziecka stosuje się osobne zapiski.

h/ Metoda Dobrego Startu polega na jednoczesnym rozwijaniu funkcji językowych, funkcji spostrzeżeniowych: wzrokowych, słuchowych, dotykowych i ruchowych oraz współdziałaniu między tymi funkcjami, czyli integracji percepcyjno-motorycznej. Są to funkcje, które leżą u podstaw założonego procesu czytania i pisania. Jest to przykład metody polisensorycznego uczenia się, czyli angażowanie w proces uczenia wielu zmysłów naraz: słuchu, wzroku, dotyku i kinestezji (czucia ruchu). Usprawnieniem w tym zakresie, jest również kształtowanie lateralizacji i orientacji w prawej i lewej stronie ciała, jest ono wskazane dla dzieci przygotowujących się do nauki czytania i pisania. Ćwiczenia te prowadzą do większej harmonii rozwoju psychoruchowego. Dzięki temu dochodzi do prawidłowego wykonywania czynności ruchowych, we właściwym czasie i przestrzeni w harmonii z czynnościami poznawczymi, w tym językowymi. Metoda ta ma nie tylko aspekt profilaktyczno-terapeutyczny, ale również diagnostyczny. Na podstawie zachowania dziecka, analizy trudności występujących przy wykonywaniu ćwiczeń oraz popełnianych błędów pozwala wnioskować o ich przyczynach, tzn. rodzaju i głębokości zaburzeń.

Metoda Dobrego Startu wszechstronnie oddziałuje na rozwój psychomotoryczny dziecka i ułatwia naukę czytania i pisania. Dlatego też może być wykorzystywana w pracy z dziećmi o

prawidłowym rozwoju – w celu stymulowania go, jak i z dziećmi o zaburzonym rozwoju- w celu rehabilitacji zaburzeń rozwojowych.

W rozdziale drugim po ustaleniu celu pracy, problemu badawczego i postawieniu hipotezy przedstawione zostały wyniki ankiety przeprowadzonej wśród rodziców z których wynika, że rodzice są zadowoleni z przedszkola, które obrali dla swoich dzieci oraz, że akceptują wartości, które są wpajane dzieciom w placówkach. W kolejnym rozdziale przyjrę się jaki wpływ na rozwój i funkcjonowanie dzieci niepełnosprawnych ma kontakt ze sprawnymi rówieśnikami, jakie są ich relacje. Przyjrę się również jak proces integracji przebiega u dzieci sprawnych, na ile jest dla nich szansą w kształtowaniu postawy akceptacji, współpracy i empatii w życiu dorosłym.

ROZDZIAŁ III

INTEGRACJA DZIECI NIEPEŁNOSPRAWNYCH ZE SPRAWNYMI SZANSĄ NA ROZWÓJ I KSZTAŁTOWANIE POSTAW

W rozdziale tym przedstawię jak wygląda proces integracji w praktyce w przedszkolach prowadzonych przez Siostry św. Elżbiety w Zielonej Górze. Przyjęłam hipotezę która mówi, że *dzieci zdrowe i niepełnosprawne poprzez wspólne zabawy, zajęcia, imprezy i wycieczki uczą się w sposób naturalny oraz spontaniczny wzajemnej tolerancji, wyrozumiałości, szacunku, troski, odpowiedzialności, wsparcia, empatii. W ten sposób wychowankowie nabywają umiejętności społecznych, pełniej, wszechstronnie rozwijają swoją osobowość.*

3.1 Integracja dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi ze zdrowymi w specjalnym przedszkolu

Specjalne przedszkole, które siostry elżbietanki założyły w 2001 roku było odpowiedzią na prośby rodziców, którzy pragnęli, aby ich dzieci miały fachową opiekę przedszkolną. Pierwotnie zakładano, że będzie to grupa licząca nie więcej niż 10 dzieci, gdzie wychowawczynią będzie siostra elżbietanka. W pierwszym roku działalności placówki uczęszczało do niej pięcioro wychowanków. Przedszkole było czynne 5 godzin dziennie. Były to tylko dzieci niepełnosprawne. Aby zapewnić im kontakt ze sprawnymi rówieśnikami siostry nawiązały współpracę z przedszkolem miejskim. Przez kilka lat dzieci spotykały się raz w miesiącu na wspólnych zajęciach. Były to przeważnie zajęcia plastyczne lub kulinarne. Od drugiego roku spotkań dzieci ze specjalnego przedszkola zostały zaproszone do przedstawienia wspólnie jasełek na deskach lubuskiego teatru. Tak działo się przez kilka kolejnych lat. Były także wspólne wyjazdy, zabawy i bale karnawałowe.

Od 2002 roku do dzieci niepełnosprawnych dołączyły dzieci zdrowe. Na początku były to rodzeństwa, ale z czasem zgłaszali się rodzice, którzy chcieli aby ich dziecko uczyło się tolerancji, akceptacji inności drugiego człowieka. Założenia i chęci rodziców były piękne i w większości szczerze. Dowodem na to są badania ankietowe do których miałam możliwość dotrzeć oraz wpisy w Złotej Księdze prowadzonej w placówce.

W 2005 roku do przedszkola zostało zgłoszonych 16 dzieci. Jedna nauczycielka nie wystarczała. Dokonano podziału na grupy i zatrudniona została wychowawczyni. Dzieci podzielono ze względu na wiek i niepełnosprawność. Kryterium podziału dla dzieci sprawnych był wiek, a dla dzieci niepełnosprawnych wiek i rodzaj niepełnosprawności.

Zajęcia w grupie dzieci starszych były prowadzone wg podstawy programowej, a dzieci niepełnosprawne miały jeszcze dodatkowe terapeutyczne indywidualne. Zajęcia plastyczne, muzyczne, rytmiczne były wspólne. Wspólne były także wycieczki, spacer i wyjazdy.

W tamtym czasie dzieci raczej nie dostrzegły inności swoich rówieśników. Bawiły się razem, uczyły i opiekowały sobą nawzajem. Z zapisów w dziennikach obserwacji znajduje się tylko raz wzmianka, że podczas wizyty w zaprzyjaźnionym przedszkolu miejskim dwoje dzieci sprawnych zupełnie nie dochodzi do swoich kolegów z przedszkola ani podczas zabawy, ani wspólnego posiłku. W karcie obserwacji dziecka u dwóch dziewczynek można znaleźć zapis, który wskazuje na brak akceptacji niepełnosprawnego kolegi w sytuacjach poza budynkiem przedszkola. W rocznym sprawozdaniu z pracy w grupie, które przygotowały nauczycielki jest to również odnotowane. Dokumentacja prowadzona w placówce jest bardzo szczegółowa i stąd można czerpać dużo informacji o pracy z dziećmi i funkcjonowaniu placówki.

Przyjmując do przedszkola dzieci sprawne siostra dyrektor tłumaczyła, że miała świadomość tego, że dziecko wychowujące się ze swoimi niepełnosprawnymi rówieśnikami jest osobą wrażliwą na potrzeby innych ludzi, mniej egocentryczną, pozbawioną egoizmu, nastawioną także na „dawanie”, a nie tylko „branie”. Wychowanek niepełnosprawny funkcjonując wśród dzieci zdrowych jest bardziej samodzielny, uczy się przez obserwację, lepiej się komunikuje, wykazuje większą sprawność fizyczną oraz intelektualną.

Analizując dokumenty wyraźnie widać, że z naborem dzieci sprawnych do grupy niepełnosprawnych bywało różnie. Najczęściej do przedszkola trafiały dzieci małe, które jeszcze nie miały ukończonego 3 roku życia. Kiedy już dobrze samodzielnie funkcjonowały to przechodziły do przedszkola ogólnodostępnego. W wywiadach prowadzonych z rodzicami przy zmianie placówki najczęściej podawano jako oficjalny argument, że zbyt krótki jest czas pracy placówki. W dziennikach widnieją notatki z rozmów przeprowadzanych z rodzicami, zazwyczaj na krótki czas przed opuszczeniem przedszkola, że dziecko zachowuje się jak któryś z niepełnosprawnych wychowanków, że naśladuje, że chyba cofa się w rozwoju. Zaprzeszono więc przyjmowania do przedszkola specjalnego dzieci młodszych niż trzyletnie oraz w drugim semestrze. Tak więc rodzice, którzy oddawali swoje dzieci do przedszkola robili to świadomie i intencją, że dziecko faktycznie nauczy się tolerancji, akceptacji inności drugiego człowieka.

Kiedy do przedszkola zaczęto przyjmować dzieci sprawne rodzice niepełnosprawnych przedszkolaków podczas zebrań wykazywali swoje niezadowolenie. Uważali, że ich dzieci nie będą miały już tak dobrej opieki. Owszem byli zadowoleni, że dzieci mają kontakt ze

swoimi rówieśnikami, ale najlepiej jakby tworzyły na co dzień sprawne dzieci soją grupę. W protokolarzach ze spotkań z rodzicami odnotowano, że kwestia integracji była podnoszona niejednokrotnie. Rodzice byli jak najbardziej za wspólnymi zajęciami, wycieczkami, imprezami, ale uważali, że najlepiej jak ich dzieci będą na co dzień we własnej grupie. Oczywiście pojedynczy rodzice mieli inne zdanie i wręcz żądali, aby ich dziecko, chociaż dotknięte znacznie niesprawnością ma być w grupie dzieci zgodnie ze swoim wiekiem.

W ciągu 10 lat pracy placówki troje dzieci niepełnosprawnych zostało przeniesionych do przedszkoli intergracyjnych, ponieważ rodzice uważali, że dziecko ich dziecko dobrze rozwinię się tylko w integracji. Dwoje dzieci wróciło po roku do przedszkola specjalnego.

Jednym z zadań, które w placówce jest realizowane to monitorowanie dalszych losów wychowanków przynajmniej w czasie edukacji podstawowej. W przedszkolu są organizowane spotkania absolwentów i jak wynika z obserwacji prowadzonych to zdecydowana większość dzieci uczęszcza do szkoły specjalnej, gdzie czują się bezpieczne i szczęśliwe. Tylko dzieci z niepełnosprawności fizyczną pozostają w szkołach integracyjnych i sobie w nich radzą. Pozostałe, nawet jeśli na początku trafiają do klas integracyjnych, to z czasem są przenoszone przez rodziców do szkoły specjalnej.

Siostry co dwa lata przygotowują dzieci niepełnosprawne do pierwszej komunii św. i to jest również okazją do spotkania z byłymi wychowankami przedszkola. Do tej pory, jak wynika ze statystyk prowadzonych przez siostry tylko dwoje wychowanków przedszkola przystąpiło do pierwszej komunii św. poza kaplicą sióstr.

Jak wynika z powyższych rozważań minął już czas, gdzie rodzice dzieci niepełnosprawnych bardzo mocno i za wszelką cenę dążyli do pełnej integracji.

3.2 Katolickie przedszkole ogólnodostępne odpowiedzią na zapotrzebowanie środowiska lokalnego

Powstanie przedszkola ogólnodostępnego, obok przedszkola specjalnego było odpowiedzią zapotrzebowania środowiska lokalnego na tego typu placówkę. Wśród dużej liczby przedszkoli miejskich i niepublicznych w mieście było dużą odwagą utworzenie nowej placówki niepublicznej. Wielu rodziców zgłaszało potrzebę oddania swoich pociech do przedszkola prowadzonego przez siostry elżbietanki. Placówka powstała pod koniec września 2011 roku i od pierwszych dni funkcjonowania powstała grupa licząca 25 dzieci.

Jak wspomina siostra dyrektor na początku miała duże wątpliwości co sensu zakładania nowej jednostki. Obawiała się czy będzie faktyczne zainteresowanie takie jak było dekla-

rowane. Nowe przedszkole będzie powyżej 5 godzin płatne. Wszystkie jednak wątpliwości zostały szybko rozwiane przez władze miasta i szybki nabór. Chętnych rodziców, którzy by oddali swoje dzieci było więcej niż miejsc. Zatrudniony został też dodatkowy personel.

Od 2011 roku rozpoczął się nowy rozdział w działalności opiekuńczo - wychowawczej siostr elżbietanek w Zielonej Górze. Po dziesięciu latach doświadczenia z dziećmi niepełnosprawnymi, które z zdecydowanej większości miały problemy z komunikacją werbalną rozpoczęła się praca z dziećmi sprawnymi. Szybko jednak okazało się, że pojęcie „dziecko – osoba sprawna” jest pojęciem względnym. Po pierwszej diagnozie przeprowadzonej wśród dzieci objętych obowiązkiem przedszkolnym należało przygotować specjalne programy do pracy indywidualnej z 60% zdiagnozowanych wychowanków. Zostali oni objęci programami terapeutycznymi. Dzieci młodsze z problemami choć bez orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego czy opinii o wczesnym wspomaganie połączono w grupie z dziećmi niepełnosprawnymi i rozpoczęto z nimi pracę indywidualną. Wśród dzieci starszych wyłoniona została także grupa dzieci do pracy indywidualnej i metodami wspomagającymi rozwój. Zatrudniona została logopedka, która jest jednocześnie terapeutką metody Tomatisa. Zdiagnozowała i podzieliła na grupy dzieci potrzebujące wsparcia metodą Tomatisa i terapią logopedyczną. Pedagog specjalny pod swoją opiekę wzięła dzieci, które miały problemy emocjonalne i duże braki poznawcze. Wychowawczynie grupy realizując podstawę programową skupiła się na prowadzeniu dzieci Metodą Dobrego Startu. Drugi etap diagnozy dojrzałości szkolnej przeprowadzony w kwietniu i maju wypadł już lepiej i 80% dzieci poszło do I klasy. Nie wszystkie z nich były gotowe, ale o tym decydowali rodzice.

O dzieciach sprawnych i niepełnosprawnych w ubiegłym roku szkolnym można powiedzieć, że były ze sobą związane, sprawne pomagały niepełnosprawnym, potrafiły dostrzec ich potrzeby, włączały ich do wspólnych zabaw. To wszystko działo się na terenie przedszkola, natomiast z upływem czasu zaczęły się odsuwać od tworzenia par na spacerach z niepełnosprawnymi. Na placu zabaw także dzieci sprawne bawiły się w inne zabawy i odsuwały od siebie swoich rówieśników, nie pozwalały korzystać z niektórych zabawek. Interwencja nauczycielek i pozostałych pracowników powodowała ustępstwa dzieci wobec siebie wzajemnie. Potrzeba było dużej czujności personelu i delikatności w wychowaniu dzieci do pomocy swoim niepełnosprawnym rówieśnikom. Nie można było im tego narzucać, ale pokazywać czego dzieci niepełnosprawne nie mogą wykonać, ale też ukazywać ich pozytywne strony. Wychowawczynie podkreślają, że wiele wysiłku kosztowało ich takie prowadzenie dzieci w grupach, żeby niepełnosprawne nie zaczęły wykorzystywać swojej uprzywilejowanej pozycji.

3.3 Mocne strony i szanse oraz słabe strony i zagrożenia w integracji dzieci niepełnosprawnych z ich sprawnymi rówieśnikami

W bieżącym roku szkolnym, w drugim roku funkcjonowania przedszkola ogólnodostępnego warto zastanowić się w jakim stopniu integracja dzieci niepełnosprawnych i sprawnych na etapie przedszkolnym pomaga im w rozwoju i kształtowaniu postawy akceptacji, tolerancji, empatii.

Mówiąc o mocnych stronach w procesie integracji należy rozpocząć od przygotowania personelu, który jest bezpośrednio związany z dziećmi oraz bazy do pracy z nimi. W obu przedszkolach na uwagę zasługuje dobrze przygotowana kadra pedagogiczna oraz personel obsługi. Dzięki chętnym do podnoszenia kwalifikacji nauczycielkom można w placówce stworzyć korzystne warunki do pracy z dziećmi. Jak wcześniej wspomniano, każda z nauczycielek jest również terapeutką specjalizującą się w danej metodzie pracy z dziećmi. Oprócz wiedzy zdobywanej na szkoleniach wychowawczynie posiadają także wrodzone talenty plastyczne, muzyczne, teatralne, które w pełni wykorzystują. Są osobami otwartymi i kontaktowymi. Dobra organizacja pracy i współpraca pozwala im na osiągnięcie dobrych wyników w pracy z dziećmi.

Dzieci w przedszkolu podzielne są na grupy w których kryterium jest wiek. W grupie dzieci młodszych jest jedno dziecko niepełnosprawne z autyzmem wczesnodziecięcym. Dzieci w tej grupie nie zauważają różnicy między nimi, a ich niepełnosprawnym rówieśnikiem. Do grupy dziecko dołączyło w listopadzie. Jest to wychowanek ze specjalnego przedszkola, który ma 4 lata i wiekowo przynależy do tej właśnie grupy. Dziecko na początku było włączane w niektóre tylko zajęcia i na krótki czas. Szybko znalazło wspólny język z rówieśnikami. Chłopiec od ponad roku był w przedszkolu specjalnym i jego rozwój intelektualny i emocjonalny pozwolił na włączenie do grupy. Jest on traktowany na równi ze wszystkimi. Dodatkowo tylko korzysta z terapii indywidualnej. Dzieje się to w czasie, kiedy pozostałe dzieci się bawią. Umiejętne włączenie dziecka w grupę rówieśniczą dało pełną jego akceptację. Chłopiec świetnie potrafił znaleźć się wśród dzieci sprawnych. Zdecydowanie gorzej znajduje się matka dziecka. Nie wierzy, że syn funkcjonuje poprawnie, jest akceptowany i lubiany przez rówieśników. Jest dla nich partnerem w zabawie i nauce. To samo dziecko zupełnie inaczej zachowuje się w obecności rodziców i najbliższych z rodziny. Jego sposób bycia jest typowy dla dziecka autystycznego.

Dzieci niepełnosprawne w obecności swoich sprawnych rówieśników mają szanse obserwowania ich, a dzięki akceptacji przez rówieśników jest szansa, że w przyszłości nie będą zamykały się przed społeczeństwem ludzi zdrowych.

W grupie dzieci starszych relacje między sprawnymi i niepełnosprawnymi są już inne. W tejże grupie jest troje dzieci niepełnosprawnych. Dwoje autystyków wczesnodziecięcych na różnych etapach rozwoju i jeden chłopiec niepełnosprawny ruchowo. Chłopiec niepełnosprawny ruchowo jest w normie intelektualnej więc jest oczywistym, że znalazł się grupie dzieci sprawnych o początku roku szkolnego. Jeden z chłopców autystycznych został zapisany do przedszkola w naborze elektronicznym. Matka zgłaszając dziecko poinformowała nauczycielki, że ma problemy z mową i jest nieśmiały. Jednakże już w pierwszym tygodniu pobytu chłopca w przedszkolu wychowawczyni zauważyła, że zachowanie dziecka wskazuje na cech autystyczne u niego. Zaniepokojona poinformowała o tym matkę, która przyznała, że dziecko uczęszczało do przedszkola dla autystyków. Jest to placówka specjalizująca się w terapii dzieci i młodzieży autystycznej. Rodzice chłopca uznali, że on się nie rozwija i postanowili zmienić placówkę. Dziecko posiadało orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z diagnozą autyzmu wczesnodziecięcego. Rodzic nie ma obowiązku przedstawienia takiego orzeczenia w placówce do którego uczęszcza jego dziecko. Chłopiec pozostał na wyraźne życzenie matki w grupie dzieci, które są objęte obowiązkiem przedszkolnym. Został jednakże po przedstawieniu orzeczenia specjalistyczną opieką, terapią i indywidualnym tokiem zajęć z pedagogiem specjalnym. Trafił też pod opiekę logopedy. Dzieci przyjęły chłopca dość ciepło, bo jest dzieckiem radosnym, chociaż żyjącym we własnym świecie. Szczególnie można było to zauważyć w pierwszych miesiącach pobytu dziecka w przedszkolu. Funkcjonowanie w grupie sprawnych rówieśników zdecydowanie pozytywnie wpłynęło na jego rozwój społeczny i emocjonalny. Pod koniec roku szkolnego w zabawach swobodnych jest w stanie zainicjować wśród rówieśników zabawę. Czynnie też bierze udział w zajęciach grupowych. Lubi zajęcia prowadzone metodą dobrego startu. Komunikacja werbalna z chłopcem jest nadal zaburzona, rozumiały jest dla osób z najbliższego otoczenia.

Drugi chłopiec autystyczny uczęszcza do przedszkola specjalnego 3 lata. Do grupy dzieci sprawnych na stałe został przypisany w lutym tego roku. Od września uczestniczył w wybranych zajęciach razem z pedagogiem. Postępy, które poczynił zadecydowały o przeniesieniu chłopca na stałe do grupy dzieci starszych. Jest on dzieckiem niezwykle sprawnym fizycznie. W grupie jest jego młodszy o rok brat. Dzieci w pełni zaakceptowały kolegę. Wiedzą, że zdarzają się w zachowaniu chłopca dziwne stereotypy, ale to im nie przeszkadza. Dziecko nadal uczęszcza na zajęcia indywidualne z pedagogiem, ale są one bardziej dydaktyczne niż terapeutyczne. W badaniu dojrzałości szkolnej osiągnął przeciętne noty, takie jak jego rówieśnicy w najważniejszym dla autystyka obszarze czyli dojrzałości społecznej.

Dzieci starsze wyraźnie widzą różnice między sobą, a dziećmi niepełnosprawnymi. Jedne pomagają chłopcu poruszającemu się na wózku, inne potrafią przytrzymać drzwi, żeby nie mógł wejść do pomieszczenia, zakręcają wodę w kranie, nie chcą iść w parze. Trudno jest orzec dlaczego tak robią, bo te same dzieci w stosunku do innych, młodszych rówieśników, w tym także niepełnosprawnych, są opiekuńcze i zatroskane. Może są efekty zazdrości, że większą troską w zakresie opiekuńczym, czyli tym najszybciej dostrzegalnym, otacza się ich kolegę. Chłopiec jest jak na swój wiek zbyt wrażliwy i wiele zachowań wobec siebie wymusza płaczem. Jednakże pomimo przykrości które go niejednokrotnie spotykają nigdy się nie skarży nauczycielce. Chłopiec w październiku i listopadzie bardzo niechętnie przychodził do przedszkola. Nowe środowisko przerosło jego możliwości. Trzeba było dużej współpracy z rodzicami żeby go przekonać, że nowych kolegów nie należy się bać, że w szkole też będzie wśród nowych dzieci.

Organizacja pracy placówki jest tak ułożona, że w ranku i przy rozchodzeniu dzieci przebywają w grupach łączonych. Są dzieci w różnym wieku i z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Obserwacje poczynione w tym roku szkolnym dały nowe spojrzenie na proces integracji wśród dzieci w wieku przedszkolnym. We wspólnych zabawach wyraźnie widać, że dziewczynki są zdecydowanie bardziej skłonne i chętne do pomocy i opieki nad niepełnosprawnym dzieckiem. Im dziecko młodsze, tym chętniej dziewczynki się nim opiekują. Zdecydowanie odsuwają się od dzieci agresywnych, unikają kontaktów z nimi, a nawet potrafią demonstrować swoje niezadowolenie przy spożywaniu wspólnie posiłku. Jeżeli takie nieakceptowane dziecko usiądzie przy stoliku, to dzieci sprawne potrafią „zrobić strajk” i patrzeć w okno nie ruszając posiłku. W takich sytuacjach musi interweniować nauczyciel.

Zdarzają się i takie sytuacje, kiedy dzieci sprawne wykorzystują niepełnosprawnych kolegów do osiągnięcia swoich celów. Takie sytuacje najczęściej są obserwowane podczas swobodnych zabaw.

Jak wcześniej wspomniano trzeba dużej wiedzy i umiejętności pracy w placówkach gdzie są dzieci niepełnosprawne i sprawne, żeby jednym jak i drugim nie zrobić krzywdy w przyszłym ich życiu. Mówiąc o integracji najczęściej mówi się o korzyściach płynących dla dzieci niepełnosprawnych o ich szansie na rozwój w tzw. normalnym środowisku. Warto też pilnie przyglądać się dzieciom sprawnym, czy przez przebywanie z niepełnosprawnymi rówieśnikami nie rodzi się agresja w stosunku do nich. Nie wszystkie dzieci sprawne powinny przebywać wśród niepełnosprawnych rówieśników. Wyniki z przeprowadzonej ankiety przeprowadzonej wśród rodziców wskazują, że istnieje problem akceptacji inności drugiego człowieka jego zachowań, sposobu bycia. Bycie wspólne dzieci na pewno przyczynia się do tego,

że są one przyzwyczajone do różnego rodzaju niepełnosprawność i będą to w przyszłości ludźmi, którzy nie będą się dziwić i oglądać kiedy spotkają osobę niepełnosprawną. W przedszkolu są przyzwyczajane do pomocy niepełnosprawnym.

3.4 Wspomaganie rozwoju dzieci poprzez stosowanie dobranych metod pracy

Każde dziecko – zarówno zdrowe, jak i niepełnosprawne – ma naturalne prawo do pełnego udziału w otaczającym je życiu i żadne, nawet najcięższe kalectwo fizyczne czy niepełnosprawność intelektualna nie powinno go zeń wyłączyć. Powinno ono korzystać ze specjalnej opieki i mieć przyznane możliwości i ułatwienia, aby mogło rozwijać się w sposób zdrowy i normalny pod względem fizycznym, intelektualnym i społecznym w warunkach wolności i godności osobistej. Każde dziecko chce się czuć potrzebne komuś, pożyteczne dla innych, każde pragnie ciepła, bezpieczeństwa, serdeczności i miłości. Każde też powinno przejść stopniowo wszystkie etapy rozwoju fizycznego i uczuciowego oraz otrzymać odpowiednie wykształcenie.

Dbając o ten wszechstronny rozwój dziecka w danej placówce musi być dobrze przemyślana i zaplanowana praca z dzieckiem. Pracę z dziećmi planuje się biorąc pod uwagę wiek dzieci, sprawność fizyczną i intelektualną, zdolność do uczestnictwa w zajęciach. Do tych uwarunkowań dostosowuje się odpowiednie środki i metody pracy. W przedszkolu ogólnodostępnym wiodącą metodą pracy jest Metoda Dobrego Startu.

W grupie dzieci starszych stosuje się tę w przygotowaniu do nauki czytania i pisania. Jest ona wskazana również w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi. Zajęcia są prowadzone w formie zabawy, ale wg ściśle określonego schematu do którego szybko się przyzwyczajają. Powtarzalność schematu podczas każdego zajęcia daje poczucie bezpieczeństwa szczególnie dzieciom autystycznym. Pomoce dydaktyczne najczęściej są proste, tak aby skupić dziecko na treści zajęcia, a nie na przedmiocie jako zabawce. W grupie dzieci 5-6 letnich zajęcia tą metodą są prowadzone raz w tygodniu, natomiast treści są utrwalane metodami wspomagającymi do następnych zajęć. W każdym tygodniu jest wprowadzana nowa piosenka, której treść jest omawiana i ilustrowana. Do piosenki nauczycielka wprowadza także gesty i symbole z metody Makatona i w ten sposób uczy porozumiewania z dziećmi niepełnosprawnymi z którymi komunikacja niewerbalna jest zaburzona. Wszystkie dzieci w przedszkolu uczą się gestów i symboli Makaton, aby łatwiej porozumiewać się między sobą. Kolejnym etapem zajęć MDS są ćwiczenia ruchowe, które prowadzone w formie zabawy cieszą, a jednocześnie kształcą małą i dużą motorykę. Ćwiczenia ruchowo –słuchowe prowadzi nauczycielka, ale pod koniec

roku to już same dzieci podają pomysły na ruch do piosenki. Uwzględnianie pomysłów dzieci i proponowanie ich całej grupie sprawia, że dzieci – pomysłodawcy czują się współautorami zajęć. Warto w tym miejscu dodać, że często pomysłodawcą ruchów do piosenki jest chłopiec autystyczny, który lubi powtarzalność w schemacie zajęć i choć nie mówi, ale czeka na ten moment i proponuje własną wersję interpretacji ruchowej. Ostatnia część zajęć sprawia największą trudność niepełnosprawnym chłopcom, bo jest połączeniem ćwiczeń ruchowych, słuchowych i wzrokowych. Tutaj najczęściej z pomocą przychodzą sprawni rówieśnicy. Są wśród nich tacy, którzy chętnie to robią, ale też i tacy, którzy unikają śpieszenia z pomocą. Nauczycielka przyjęła zasadę zachęcania dzieci do zabawy z niepełnosprawnym kolegą, a nie zmuszania. Jeżeli po zachęceniu dziecko nie podejmie inicjatywy pomocy, to pozostawia je z jego decyzją, ale nie ustaje w zachęcaniu następnym razem. Zazwyczaj dzieci przekonują się do współpracy i od koniec roku już przestaje to stanowić dla większości problem. Kiedy w rozmowach nauczycielka pyta dlaczego dziecko nie bawi się z niepełnosprawnym rówieśnikiem, to często zdarza się, że otrzymuje odpowiedź „bo nie wiem jak to zrobić”. Wtedy wychowawczynie dyskretnie pokazuje i podejmuje wspólną zabawę lub zadane ćwiczenie z obojgiem dzieci naraz. Całe zajęcia kończą się zabawami relaksacyjnymi.

W drugim rozdziale pracy omówione zostały metody, którymi nauczycielki posługują się w pracy z dziećmi. Każde niepełnosprawne dziecko ma przypisaną w programie indywidualnym terapii wiodącą metodę pracy, która jest uzupełniana przez inne. Taką wiodącą metodą dla dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim jest metoda porannego kręgu. Jest to metoda w której ważnym elementem jest działanie na wszystkie zmysły i powtarzana jest codziennie o tej samej porze. Dzieci niepełnosprawne potrzebują pewnych sekwencji zdarzeń w ciągu każdego dnia, więc zajęcia stymulacji polisensorycznej wg pór roku jest dla nich idealnym rozpoczęciem dnia w przedszkolu. Dzieci codziennie czekają na te zajęcia, same przygotowują miejsca. Po kilku sesjach porannych, dzieci wyżej funkcjonujące intelektualnie i mówiące, dodatkowo opisują co będzie się działo dalej podczas zajęć, a także potrafią opowiedzieć o wyznacznikach danej pory roku, co daje wydzźwięk słuszności i celowości tej metody. Tą też metodą wprowadzane są pory roku w przedszkolu ogólnodostępnym. Dzieci lubią tę metodę ponieważ zapamiętują kolor danej pory roku, charakterystyczny dźwięk, smak, zapach oraz akwizyt charakterystyczny dla pory roku. Jest to ważny akcent czegoś nowego co się zaczyna. Wprowadzenie w nową porę roku w sposób niespotykany w innych przedszkolach.

Ważną metodą w pracy z dziećmi i stosowaną we wszystkich grupach jest Metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne. Dziecko rozwija się dzięki tej metodzie w trzech aspek-

tach: świadomości własnego ciała i usprawnienia ruchowego, świadomości przestrzeni i działania w niej oraz dzielenia przestrzeni z innymi ludźmi i nawiązywania z nimi bliskiego kontaktu. Najczęściej stosowana ta metoda jest u dzieci niepełnosprawnych i w młodszej grupie. Dzieci lubią „baraszkować” ze swej natury i przy stosowaniu tej metody uczą się zauważać, że obok na dywanie są jeszcze inne dzieci, że bliskość z nimi nie stanowi zagrożenia, ale też że należy kontrolować swoje ruchy żeby nie zrobić krzywdy innemu dziecku.

Kolejną metodą pracy ze wszystkimi dziećmi jest Metoda Montessori. W przedszkolu jest ona traktowana jako metoda wspomagająca, bo wykorzystywane są pewne jej elementy. W pracy z dziećmi nauczycielka dobiera odpowiedni rodzaj zajęć i materiałów na którym dzieci pracują samodzielnie. Są to najczęściej zajęcia z dnia praktycznego z dziećmi niepełnosprawnymi i młodszymi, a ze starszymi z przygotowania do nauki czytania i pisania, z edukacji kosmicznej. Dzieci czują dużą satysfakcję, że same decydują o tym czym chcą się zajmować, bawić. Raz w tygodniu nauczycielka przeprowadza zajęcia grupowe łącząc dzieci sprawne i niepełnosprawne. Zawsze takie zajęcia zaczynają się lekcją ciszy, a potem każde dziecko wybiera materiał na którym pracuje. Z obserwacji wynika, że dzieci niepełnosprawne stymulowane są w przez spranych rówieśników do działań i czynności, których nigdy nie śmiały podejmować wcześniej, a dzieci sprawne uczą się od nich cierpliwości i szacunku do osób chorych. Podczas tych zajęć dzieci sprawne pomagają w sposób spontaniczny i naturalny niesprawnym. Wydaje się, że są one bardziej tolerancyjne, wrażliwe i wyrozumiałe. Oczywiście konflikty również się zdarzają, ale łatwiej jest je rozwiązywać. Wydaje się, że dzieci sprawne widzą i doceniają osiągnięcia swoich rówieśników, doceniają ich cierpliwość w dążeniu do celu.

W pracy z dziećmi autystycznymi na początku wiodącą jest terapia behawioralna. Każde dziecko autystyczne jest inne i wybierając program działania należy podążać za predyspozycjami i potrzebami danego dziecka. Wśród sześciorga autystyków, z którymi pracuje pedagog specjalny nie ma dwóch takich z którymi praca byłaby taka sama. Najważniejsza tu jest zasada małych kroków i stopniowania trudności. Komunikaty muszą być krótkie i możliwe do wykonania przez dziecko. Każde polecenie musi być wykonane, choćby przez cały czas zajęć było tylko jedno. Każde dobrze wykonane zadanie jest nagradzane. Praca indywidualna, którą wykonuje pedagog jest kontynuowana po powrocie dziecka do grupy. Terapia behawioralna jest jakby metodą „wymuszania” odpowiedniego zachowania w danej sytuacji więc musi być ona przenoszona na życie w grupie, ale też i w warunkach domowych. Pedagog z każdego zajęcia sporządza notatkę z którą zapoznaje się rodzic i ustalany jest wspólny plan działania rozciągnięty na środowisko rodzinne. Tam gdzie współpraca z rodziną jest prawidłowa u dziecka widać znaczące postępy.

Nie sposób omówić szczegółowo każdej metody ale warto spojrzeć na zajęcia z rytmiki, które wspomagają rozwój ruchowy i dziecięcej twórczości. Na te zajęcia uczęszczają wszystkie dzieci i biorą w nich czynny udział, każdy na swój sposób. Od dzieci sprawnych wymaga się wykonywania zadań, poleceń, natomiast niepełnosprawni włączają się w te momenty zajęć, które są dla nich możliwe do wykonania. Zaobserwowano, że podczas tych zajęć dzieci niechętnie współpracują z niepełnosprawnymi rówieśnikami. Powodem jest to, że często nauczycielka wprowadza zabawy polegające na rywalizacji typu: kto pierwszy, która para lepsza. Dzieci chcą wypaść jak najlepiej i dlatego starają się omijać dzieci niepełnosprawne, które na ogół są wolniejsze fizycznie, trudniej jest im zrozumieć treść polecenia i spowalniają. Wnioski z tego faktu przy podsumowaniu pracy na zajęciach rytmiki zostały wyciągnięte i łączone zajęcia rytmiczne będą wtedy, kiedy będą przygotowywane imprezy przedszkolne. Spoglądając na dzieci sprawne nie można eliminować zadań polegających na rywalizacji, bo w dalszym życiu szkolnym będą się z nimi spotykały.

Opieką logopedyczną objęte zostały wszystkie trzy grupy. We wrześniu przeprowadzono przesiewowe badania logopedyczne. Na terapię zakwalifikowano 23 dzieci. Największą grupę wśród sprawnych stanowiły dzieci z dyslalią. Terapia logopedyczna dostosowana była do indywidualnych potrzeb dziecka. Praca prowadzona była indywidualnie, a od lutego w grupach 2 i 3 osobowych w zależności od zaburzeń mowy. Z dziećmi niepełnosprawnymi praca była tylko indywidualnie. W tej grupie zwracano uwagę na usprawnianie funkcji pokarmowych, odwrażliwianie całego ciała, okolic oralnych oraz wnętrza jamy ustnej, stymulowaniu funkcji prawo i lewopółkulowych, rozwijanie rozumienia mowy.

Nie ma jednej niezawodnej metody wspierania rozwoju dziecka. Dzieje się tak, ponieważ każde dziecko jest inne, rozwija się inaczej, ma swoje indywidualne „mocne strony” ale także specyficzne trudności dlatego ważne jest aby objąć je wsparciem. Należy doceniać wysiłek i starania podejmowane przez dziecko. Jeżeli coś jest dla niego trudne nie należy przekonywać, że jest to łatwe zadania. Jeżeli uda się w końcu wykonać zadanie będzie wtedy dumne, że dokonało czegoś ważnego.

Ankieta dla rodziców PRZEDSZKOLE MOJEGO DZIECKA

ADR

Nazwa, numer i imię przedszkola **PRZEDSZKOLE SIÓSTR ŚW. ELŻBIETY**

Miejscowość **Zielona Góra**

Gmina

Data **24** - **05** - **2014**
dd mm rrr

Szanowni Państwo,

Chcielibyśmy poznać Państwa opinię o przedszkolu, do którego uczęszcza Państwa córka lub syn. Ankieta jest anonimowa więc wyniki będą analizowane głównie w celach statystycznych. Staramy się tworzyć przedszkole, które będzie odpowiadało potrzebą Państwa dzieci.

Dziękuję za rzetelne udzielenie odpowiedzi na pytania.

1. Czy Pana(i) dziecko czuje się w przedszkolu bezpiecznie?

TAK NIE

Jeśli NIE, to dlaczego? .....
.....
.....

2. Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze współpracy z przedszkolem dziecka?

Nie jestem zadowolony(a)   Jestem bardzo zadowolony(a)

3. Czy Pana(i) dziecko zdobywa w przedszkolu umiejętność pracy w grupie?

- a. Tak
- b. Nie
- c. Nie wiem

4. Czy zna Pan(i) program terapii indywidualnej dziecka?

- a. Tak, uczestniczyłem(am) w jego tworzeniu
- b. Tak, miałem(am) okazję się zapoznać się z nim
- c. Nie, nie miałem(am) okazji się z nim zapoznać
- d. Nie, nie interesuję się nim

5. Czy akceptuje Pan(i) zasady wychowawcze obowiązujące w przedszkolu?

- a. Tak
- b. Nie
- c. Nie znam tych zasad

Jeśli NIE, to dlaczego? .....
.....

6. Czy Pana(i) dziecko ma dobry kontakt z wychowawczynią?

- a. Tak
- b. Nie
- c. Nie wiem

7. Czy Pana(i) dziecko chętnie chodzi do przedszkola?

TAK NIE

Jeśli NIE, to dlaczego? .....

.....

.....

8. Czy jest Pan(i) zadowolony(a) z przedszkola swojego dziecka?

Nie jestem zadowolony(a) 1 2 3 4 5 Jestem bardzo zadowolony(a)

9. Czy Pana(i) zdaniem przedszkole uwrażliwia wychowanków na potrzeby innych dzieci?

TAK NIE

Jeśli TAK, to w jaki sposób? .....

.....

.....

10. Czy Pana(i) zdaniem przedszkole rozwija samodzielność dzieci?

TAK NIE

Jeśli TAK, to w jaki sposób? .....

.....

.....

ANKIETA

Szanowni Rodzice!!!

Naczelną zasadą obowiązującą w naszym przedszkolu jest podejmowanie działań mających na celu dobro dziecka, ochronę jego godności i poszanowanie jego praw oraz wychowanie w duchu chrześcijańskiego systemu wartości.

Prosimy, więc Panią/Pana o wypełnienie niniejszej ankiety. Jest ona anonimowa, czyli wyniki będą analizowane wyłącznie w zestawieniach statystycznych. W ten sposób staramy się tworzyć warunki do szczerych i wyczerpujących odpowiedzi, na których nam bardzo zależy, a które pomogą nam dostosować pracę naszego przedszkola do potrzeb Pana/Pani dziecka.

1. Czy jest Pan/Pani zadowolona z naszego przedszkola?
  - tak
  - nie
  -
2. Czy Pana/Pani dziecko chętnie chodzi do przedszkola?
  - tak
  - nie
3. Czy Pana/Pani dziecko ma dobry kontakt z wychowawczynią?
  - tak
  - nie
4. Czy Pana/Pani zdaniem przedszkole sprzyja wszechstronnemu rozwojowi dziecka?
  - tak
  - nie
5. Czy otrzymuje Pan/Pani informacje o postępach i trudnościach dziecka?
  - tak
  - nie
6. Czy zgadza się Pan/Pani z wartościami promowanymi przez przedszkole, do którego uczęszcza dziecko?
  - tak
  - nie
7. Czy bierze Pan/Pani udział w życiu przedszkola?
  - tak
  - nie
8. Czy ma Pan/Pani poczucie, że dziecko uczęszcza do grupy w której są dzieci niepełnosprawne?
  - tak
  - nie
  - jest mi to obojętne

ZAKOŃCZENIE

Celem mojej pracy było prześledzenie procesu integracji dzieci niepełnosprawnych w przedszkolu specjalnym ze sprawnymi rówieśnikami z przedszkola ogólnodostępnego. Na podstawie analizy dokumentów, rozmów przeprowadzonych z nauczycielkami, personelem obsługi, siostrą dyrektorką i obserwacji mogę stwierdzić, że proces integracji jest trudny i hasła głoszone w mediach są na wyrost. Większość autorów różnych publikacji jest zafascynowana integracją jako dużą szansą rozwoju dla dzieci niepełnosprawnych. Jednakże codzienna praca z nimi podpowiada, że pewne formy aktywności wspólnej są wskazane, ale dziecko niepełnosprawne musi mieć komfort powrotu do „własnego kąta” gdzie czuje się bezpieczne i akceptowane. Nie znaczy to, że dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mają być izolowane od społeczeństwa, ale powinny być włączane na tyle na ile same mają ochotę w nim być.

Integracja to także proces, który dotyczy dzieci sprawnych. Złożyłam w pracy, że kontakty z dziećmi niepełnosprawnymi przez zabawę, naukę, wspólne wycieczki i imprezy nauczają wzajemnej tolerancji, szacunku, troski i empatii w stosunku do rówieśników. I tak faktycznie jest. Jak w pracy wspominałam także, że w prowadzeniu grup integracyjnych trzeba ogromnej mądrości całego personelu, żeby nie zniechęcić małe dzieci do pomocy swoim rówieśnikom.

Myślę, że działalność dwóch odrębnych przedszkoli ma sens. Dzieci spotykają się na co dzień, pracują razem, ale każde z nich ma swoje wyznaczone cele do osiągnięcia i ku nim dąży.